

# Ziraî Kollektivizm ve Meselenin Bugünkü Rusya Bakımından Tahlili

*Dr. Mehmet ERÖZ*

## GİRİŞ

İçtimaî buhranlar ve sosyal adaletsizlikler içinde kıvranan on-dokuzuncu asır Avrupa'sının sinesinde filizlenen ve gelişen Marksizm, haksızlıkları ve adaletsizlikleri giderecek, içtimaî sınıfları ortadan kaldırarak bir dünya cenneti yaratacak ideal bir sistem getirdiğine inanıyordu. Kendinden önce Eflâtun'a kadar uzanan ve ideal bir cemiyet yaratmayı gaye edinen içtimaiyatçı ve feylesofları hayalperestlikle itham eden doktrinin yaratıcısı Marks ve Engels, devleti ortadan kaldırmak, sınıfsız bir cemiyet yaratmak, iktisadî ve içtimaî sahada mutlak bir müsavat ve adalet tesis etmek iddia ve efsanesi gibi, daha büyük hayalperestliğe, ütopyizme düşmüş oluyorlardı. Kendilerinden önceki ütopyistlerin, insanlığın hayrına iyi bir cemiyet yaratmak gibi masum bir hayalden öteye günahları yoktu. Lâkin, bir dünya cenneti yaratmak için, hayal-i muhal bir iklime ulaşmak için, insanları birbirine düşman etmek, sınıfları birbirine karşı kızıştırmak, cemiyetleri burjuvazi ve proletarya adlı iki hasım kampa ayırmak ve felçli bir diyalektik materyalizmin mantığı icabı, kanlı bir ihtilâli zarurî ve meşru görmek fikri, hiç bir dinî ve içtimaî sistemin tasvip ve tecviz edemeyeceği derecede korkunç, insan neslinin başına yüz yıldır arız olmuş bir felâkettir.

Sureti melek, sîreti şeytan olan doktrin elli yıldır dünyayı bir birine sokmakta, tatbik alanı bulmaktadır. Rusya ve Çinde, Balkanlarda kuvveden fiile çıkan sistem, halen dünyanın bütün az geliş-

Biz bu makalemizde, Rusya'da, Marksizmin bir tecelli şekli olan ziraî kollektivizmi, kolhoz ve sovhozları ve köylü sınıfını inmiş ülkelerini tehdit etmektedir.

celemeğe çalışacağız. Gerek Komünist Rusya'nın, gerek Türkiye komünistlerinin göklere çıkardıkları, hür ülkeler ferdi ziraatından çok ideal olarak göstermeğe çalıştıkları, komünist ziraat tarzını, tenkidî bir tahlile tâbi tutacak ve Rusya köylüsünün gerçek halini göstermeğe gayret edeceğiz.

— I. —

ÇARLIK RUSYA'SINDA KÖYLÜ SINIFI

Nüfusunun % 80 ninden fazlası köylü olan Çarlık Rusya'sında, istibdat idaresinin, feodalizmin kurbanı olan köylünün hayat şartları çok ağırdı. Toprakları büyük kısmı, «yumruk» manâsına gelen ve «kulak» adı verilen varlıklı köylülerle, büyük toprak sahiplerinin elinde idi. 1905 yılında Çarlık Rusyası İçişleri Bakanlığı tarafından neşredilen ve Avrupa Rusya'sının arazi vaziyetini gösteren resmî istatistiklere dayanarak Lenin, 2 Mart 1913 tarihli Pravda'da şu malûmatı veriyordu: büyük toprak sahibi 30.000 şahsın sahip olduğu toprakların kapladığı alan, 10 milyon fakir köylü ailesinin toprakları kadardı<sup>1</sup>. Bir haksızlık diğerini, bir zulüm başka bir zulüm doğurur. Deli Petro'dan beri Avrupa ilim ve sanat hayatına kapılarını açan Rusya ve mutlak hâkimi Çarlık, bu sefaletin ve toprak dâvasının üzerine eğilmemişti. Ondokuzuncu asrın sonlarında ve yirminci asrın başlarında Rusya'ya akmağa başlayan Avrupa sermayesi, Petrograd ve Moskova'da sınaî bir kalkınmaya yol açmıştı. Petrograd ve Moskova sanayii etrafında bir işçi sınıfı da doğmuştu. Bu işçi sınıfını kin ve gayzla yoğuran Bolşevikler, köylü sınıfını da aldatarak ihtilâli yaptılar. Sefaletten kurtulmak isteyen köylü vaadlere kandı. Esas günah Çarlığındır.

1860 ve 1870 lerde Rusya'da «Narodizm» ismi verilen ve esas ihtilâlcî kuvvet olarak köylü sınıfını gören bir sosyalizm ceryanının mensuplarına Narodnikler deniyordu. Narodnikler Çarlığa karşı terör taraftarı idiler. Bolşeviklerle araları çok açıktı. Sonradan Narodnik sosyalistlerinden bir kısmı, Sosyalist-İhtilâlcî Partisini kurdular ve 1901, 1902 yıllarında faaliyete geçtiler.

1) V. I. Lenin, The Land Question and the Fight For Freedom, Moscow, p. 18.

1890 larda Marksizm Rusya'ya iyice tesir etmeğe başlamıştı. Plekhanov ve arkadaşları İsviçre'de Marksist bir teşkilât kurdular, Lenin de kendilerine katıldı. 1900 ve 1901 de bir haftalık ve bir günlük yayın organı çıkarmağa başladılar. Haftalığın adı: *İskra* (Kıvılcım), günlüğün adı: *Zarya* (Tan) idi. Bunları gizlice Rusya'ya sokuyorlardı. «Rus Sosyal Demokrat Partisini» böylece meydana getirdiler.

Rusya Sosyal Demokratları, fikrî bakımdan üç gruptan ibaretti: Lenin'in Bolşevik (çokluk) grubu, Menşevik'ler (azlık) grubu ve Troçki'nin grubu. Lenin sonradan Sosyal Demokrat isminden nefret etmeğe başlamıştır. Çünkü II. Beynelmile'e katılan, ihtilâli asla tasvip etmeyen, işçiye tarihî misyon tanımayan, kapitalist düzenin aksaklıklarını ıslâhat yoluyla, reformlarla gidermeyi gözönüne alan ve gaye bilen, Batı Avrupa Demokratik Sosyalist, Sosyal Demokrat partilerinden Lenin çok korkuyordu. İyice biliyordu ki, onun esas düşmanı kapitalizm değil, demokratik sosyalizmdi. Kapitalizmi kolay yıkabilirdi, fakat ikincisi tehlikeliydi. Onun için partisinin ismini Sosyal Demokrat'tan, «Bolşevik»e, «Komünist»e çevirdi.

Toprağına, geleneklerine, dinine bağlı olduğu için Marks ve Engels köylüye şüpheyle bakıyor, ihtilâl için ona bel bağlamıyorlardı. Marksizmi benimsemiş olmasına rağmen, Rusya'da köylü olmadan komünist ihtilâli yapılamıyacağını bilen Lenin, doktrini Rusya'nın şartlarına uydurdu. İhtilâlin birinci safhasında köylü sınıfının tamamından faydalanılacak, ikinci safhada ise köylüyü birbirine düşman edip, sadece topraksız köylü ve sanayi işçisi vasıtasıyla proleter ihtilâli yapılacaktır. Bilindiği gibi Marks, komünizme ulaşmak için iki safhalı ihtilâli zarurî görmüştü: 1. Burjuva-demokratik ihtilâli, 2. Proleter ihtilâli (sosyalist ihtilâli) Birinci ihtilâl, küçük burjuvazi ile birleşerek, feodalizme ve istibdada karşı yapılacaktı. Bu ihtilâlin neticesinde «Burjuva demokrasisi kurulacak, ikinci ihtilâle hazırlanmak için hür bir hava doğacaktı. Bu intikal devresinde işçi sınıfı teşkilâtlandırılacak, şûûrlandırılacak, ihtilâl günü için kin ve gayzla yoğrulacaktı. Günü gelince kıyama kalkılacaktı».

Lenin bu taktiği benimsedi ve Rusya şartlarına uydurdu. Komünizme ulaşmak için başvurulacak hile, düzen, dolap, mugalâta ve uzlaşma taktiklerini «Demokratik ihtilâlde Sosyal Demokrasi'nin

2) K. Marx, Critique of the Gotha Programme, Moscow, p. 25.

İki Taktiği» isimli kitabında açıkladı. Lenin'e göre parti, onbinlerin şuûrunu temsil ediyordu. Fakat bir ihtilâlin muvaffak olması için milyonlara ihtiyaç vardı. Bundan ötürü şehir proletaryasını burjuvaziye karşı kışkırtır ve teşkilâtlandırırken, bir yandan da köy proletaryasını teşkilâtlandırmak gerekiyordu. Çünkü «toprak sahiplerine karşı köylülerin mücadelesi, ihtilâleci bir mücadele» idi <sup>3</sup>.

Lenin İsviçre'de iken, Rusya'da halkın kendi teşebbüsü ile Şubat 1917 ihtilâli meydana geldi. Çarlık devrildi, Duma (Millet Meclisi) muvakkat bir hükûmet kurdu. Lenin bu ihtilâli ümitle karşıladı. Demokratik-Burjuva ihtilâli olarak kabul etti, proleter (sosyalist) ihtilâli için hazırlanmağa başladı. Lenin Nisan ayında Almanlarla gizlice anlaşarak Rusya'ya girdi. O sıralarda Amerika'dan dönen Troçki de, İngiliz otoriteleri ile bir iki haftalık müzakereden sonra, Rusya'ya ulaştı. Lenin ihtilâl anının geldiğine kani idi. İşçi-asker-köylü temsilcileri Petrograd Sovyetindeki uzun münakaşalardan sonra, fikri hakim gelmeğe başladı. Bir yandan işçileri teşkilâtlandırırken, diğer yandan komünist temayüllü subaylar idaresinde «kızıl muhafız birlikleri» kuruyorlardı.

Korkunç bir tahrik ve propagandaya başladılar. Lenin, geçici hükûmeti, emperyalistlerin, burjuva kompradorlarının, toprak ağalarının, kapitalistlerin hükûmeti olmakla suçlarken, Rusya'nın harp halinde bulunduğu kapitalist bir devletten (Almanya), büyük meblâğlara varan para yardımı almaktan sıkılmıyordu. Almanya'nın para vermesinin sebebi, Bolşevik'leri destekliyerek, Rus'ları harpten çıkarmaktı. Buna ait vesikalar, ikinci dünya harbinden sonra Almanyayı işgal eden müttefik kuvvetlerin eline geçmiştir.

Geçici hükûmet, Lenin'in Alman'lardan para yardımı gördüğünü tespit etmişti. Kızıl muhafız birliklerini kurduklarını da biliyor, kararsızlık içinde bocalıyor, tedbir alamıyordu. İşçilerin sosyal haklarına riayet edilmiyor, işçinin hayat seviyesi yükseltilmiyordu. Kerenski hükûmeti, toprak reformunu 4-5 ay sonra toplanması kararlaştırılan kurucu meclise bırakıyordu. Bolşevikler bundan çok güzel faydalandılar. Propagandacılarını köylere dağıtıp, Kerenski hükûmetinin kompradorların, toprak ağalarının hükûmeti olduğunu, toprak reformu yapmak niyetinde olmadıklarını yayıyorlardı. Propagandacılar, köylülere boşuna beklememelerini, hemen büyük çiftlik sahiplerinin topraklarını aralarında pay etmelerini söylüyor-

3) V. I. Lenin, Socialism: Petty-Bourgeois and Proletarian, Moscow, p. 20.

lardı. Birçok köylü bu propagandaya kapılıp Bolşeviklerin safına katılıyordu. Propaganda birçok yerde tesirini gösterdi. Yer yer toprak yağmaları başladı. Resmî kayıtlara göre, köylüler tarafından zorla gasbolunan topraklar her gün artıyordu. 1917 Mayısında 152, Haziranda 112, Temmuzda 387, Ağustosta 440, Eylülde 958 (Razvitie Sovetskoi Ekonomiki, 1940, s. 60) müsadere vakası tespit edildi<sup>4</sup>.

Temmuzda komünistlerin bir kısmı tevkif edildi. Lenin kaçmağa muvaffak oldu. Bu esnada vukubulan sağcı askerî bir ihtilâlin (Kornilov hareketi) başarısızlığı, Bolşeviklerin yıldızını tekrar parlattı. Hapistekiler bırakıldı.

Cephedeki mağlûbiyetler halkın ve askerinin maneviyatını bozmuştu. Her yerde anarşi hâkim, Kerenski hükûmeti kararsız ve beceriksizdi.

9 Ekimde Lenin gizlice Petrograd'a geldi. Ertesi günü ihtilâl kararı alındı. 7 kişilik bir Politbüro (Siyasî şube) kuruldu. Altı gün sonra, Petrograd Sovyet'i, Sovyet reisi olan Troçki'nin riyasetinde bir «askerî ihtilâl komitesi» meydana getirdi. 11 Ekimde Kamenev ve Zinoviev, belli başlı bütün Bolşevik teşkilâtlarına silâhli ayaklanma kararını protesto eden bir mektup dağıttılar. Birkaç gün sonra, Zinoviev ve kendi adına Kamenev «Novaya Zhizn» gazetesinde karar aleyhinde bir protesto mektubu daha neşretti. 16 Ekimde yapılan toplantıdan sonra Lenin, ortalıktan kayboldu. Fakat bu mektup üzerine aynı gazetede 18 Ekimde bir mektup neşrettirerek, Kamenev ve Zinoviev'in bu fiillerinin bir cinayet olduğunu ve kendilerinin artık yoldaş sayılmadıklarını ifade etti. Petrograd Sovyet'inde Troçki, Kamenev'i yalanlayıp, silâhli ayaklanma kararı aldıklarını inkâr etti. Bütün bu itham ve yalanlamalar yapılırken Kerenski hükûmeti uyuyordu.

25 Ekim 1917 sabahının erken saatlerinde, Geçici Hükûmet ve bütün Rus halkı uyurken, Bolşevik kuvvetleri harekete geçti. Petrograd şehrinin bütün kilit noktaları işgal edildi. Geçici hükûmetin üyelerinden bir kısmı ve Başbakan Kerenski kaçtı, kaçamayanlar yakalandı. Akşam üzeri İkinci Bütün-Rusya Sovyetleri Kongresi, düzenin değiştiğini, Rusya'nın her yerinde iktidarın Sovyetlerin eline geçtiğini ilân etti. Bu tarih, İttihatçı takvimle 7 Kasım'a rastlamaktadır.

4) Edward Hallett Carr, The Bolshevik Revolution, London, 1966, (Penguin Books), vol. II, p. 40.

Bolşevik'ler hükümlerini ilân etmekle beraber, Petrograd dışında vaziyete hakim olamamışlardı. Onun için Lenin, meşhur taktiklerinden birine daha başvurarak, Menşevik'lere ve Sosyalist İhtilâlcilere ortaklık teklif etti. Askerî birliklerin tarafsız kalması Bolşeviklerin işine yaradı. 11 Kasım'da Petrograd'da Harp Okulu talebesinin Bolşevik'lere karşı isyanı kanlı şekilde bastırıldı. Kerenski, General Krasnov ile birlikte alelâcele bir birlik meydana getirmiş, Petrograd'a yürümüştü. Bu birlik 14 Kasım'da Bolşeviklere yenildi. Kerenski kaçtı, General Krasnov yakalandı <sup>5</sup>.

— .II. —

BOLŞEVİK İHTİLÂLİNDEN SONRA KÖYLÜ SINIFI

26 Ekim (8 Kasım) 1917 tarihinde, yani ihtilâlin ertesi günü, «Bütün-Rusya İkinci Sovyet Kongresi», hususî mülkiyete, devlete, kiliseye; âmme mülkiyetine ait toprakların, Sovyetlerin mülkiyetine geçtiğine dair karar aldı ve bunu ilân etti. Topraklar teorik olarak millîleştirilmiş, millî mülk olmuştu. Fakat aslında ekilebilir arazinin çoğunu köylüler, kendi aralarında taksim etmişlerdi. Bu suretle asırlardır toprağa hasret olan köylü, geçici bir zaman için, tatmin edilmiş oluyordu. Toprak açlığının hüküm sürdüğü Merkez ve İdil eyaletlerinde müstehlik sayısına, Kuzey Rusya ve Sibirya steplerinde emek kapasitesine göre toprak dağıtılıyordu. Müsadere edilen toprağın % 86 sının köylüye, % 11 inin devlete (Sovyet çiftliklerine), % 3 ünün ziraî kollektivitelere dağıtıldığı söylenir.

Sovyet otoritesinin tesis edildiği yerlerde müsadere kısmen nizam içinde oluyordu. Fakat birçok yerde iktidar sağlanamadı, anarşi doğdu. Bilhassa Orta İdil ve Ukrayna'nın kara topraklar bölgesinde büyük karışıklıklar çıktı <sup>6</sup>.

Büyük çiftliklerin müsaderesine, toprak ağalarının mülklerinin ellerinden alınmasına köylü ses çıkarmıyor, hattâ bunu memnuniyetle karşılayarak, yağmaya kendisi de katılıyordu. Lenin bunu memnuniyetle zikreder. Kendi ihtilâllerinden bir yıl sonra köylünün de aynı ihtilâli yaptığı, köylüyü ikiye ayırmağa muvaffak olduklarını belirtir. Lenin'e göre, büyük toprak sahiplerine karşı yapılan mü-

5) İbid., vol. 1, pp. 81-121.

6) İbid., vol. 2, pp. 41-53.

cadele bütün köylüyü birleştirdi. «Büyük toprak sahiplerinin iktidarını yıkan ve tamamıyla imha eden» ihtilâl, bu işin devamı müddetince «umumî bir köylü ihtilâli olarak kaldı ve bu sebepten burjuva hudutlarının ötesine gidemedi,» diyen Lenin için büyük bir zaferdi. Ziraî komünizm değil, onun son basamağı olan ziraî sosyalizm bile o an için mümkün değildi. Lenin, ziraatta «Sosyalizmin zaferini temin etmek maksadıyla, bir hayli intikal devresi tedbirleri almak zarureti vardır. Çok miktardaki küçük köylü çiftliklerinin, büyük çapta istihsale çevrilmesi hususu, hemen yerine getirilmeyecek bir iştir. Şimdiye kadar hususî alanda ifa edilen ziraat, derhal sosyalleştirilemez ve büyük ölçüde devlet teşebbüsüne çevrilemez...» diyordu. Lenin kollektif çiftlik sistemine geçmenin zaman meselesi, köylüyü inandırma meselesi olduğunu, eski toprak rejiminden kalma hâtıraların, onun bu sisteme nefretle bakmasına sebep olduğunu söylüyordu<sup>7</sup>.

Ekim ihtilâlinde sonra Rusya'nın en zengin hububat anbarı Ukrayna, merkezî iktidarın murakabesinden çıktı. Tekrar yiyecek sıkıntısı başgösterdi. Resmî makamlar bunun sebebini, zengin köylülerin ve spekülâtörlerin ellerindeki tahılı piyasaya arz etmemelerinde buluyorlardı. Bu, hakikatin sadece bir yüzü idi. Ocak 1918 de Petrograd ve Moskova'da gıda maddeleri arzı fecî şekilde düşmüştü.

1917 Ekim ihtilâlinde sonra şehirlerdeki bazı çok çocuklu işçi ve memur aileleri açlık tehlikesi karşısında köylere göç etmiş ve geçimlerini orada sağlamağa çalışmışlardı. Fakat Sovyet Rusya'nın birçok ziraî bölgesinde mecburî muhacirlere verilecek toprak kalmadığından, köylülerin topraklarını yeniden tevzî etmek zarureti hasıl olmuştu. 1917-1920 yılları arasında şehirlerden köylere 884 binin üstünde aile göç etmişti<sup>8</sup>. Bolşevikler toprak dağıtımını işinde, rakipleri olan sosyalist ihtilâlcilerin plânını benimsemişlerdi. Bu plân, toprak üzerinde ferdî mülkiyeti, toprağın satış ve icarını kaldırırken, emekçi köylünün kullanması için bütün toprağın dağıtımını gözönüne alıyordu. Toprak, ailenin büyüklüğüne, toprağın verimliliğine ve diğer benzer unsurlara göre bölünecekti. Hukuken değil, fakat fiilen küçük işletme sistemine dokunmayacaktı. Rakip-

7) V. I. Lenin, The Land Question And Fight For Freedom, Moscow, pp. 32-33, 55, 61, 64, 72, 86-90.

8) S. Kabış, Sovyet Tarımının Elli Yıllığı Üzerine, DERGİ, No: 47, 1967, s. 30.

lerinin politikasının Bolşevikler tarafından kabulü, Lenin'in sonradan itiraf ettiği gibi (Lenin, vol. XXVI, p. 446), köylülere kazanmak gayesine matuf taktik bir hareketti<sup>9</sup>.

#### HARP KOMÜNİZMİ

Kıtlık, iç savaşlar, iktisat politikasının her alanında birçok tedbir almayı gerektirdi ki, buna «Harp Komünizmi» adı verilir. 1918 ortasından, 1921 ilkbaharına kadarki devreye «Harp Komünizmi Devresi» denilir. Harp komünizminin kuruluşu, 11 Haziran 1918 tarihli, «Yoksul Köylü Heyetleri» (Kombedy) nin tesisine dair alınan kararın neşri ile oldu.

Petrograd Sovyeti Presidyumu ile, erzak daireleri temsilcilerinin toplantısında Lenin, bütün depoların, yiyecek anbarlarının memleket çapında araştırılmasını, spekülâtörlerin hububatı sakladıkları yerde vurulmaları fikrini savundu (Lenin, vol. XXII, 243). Erzak işleri Halk Komiseri, hem saklanan tahılı zorla meydana çıkaracak, hem de şehirle köy arasında mahsul mübadelesini teşvik edecek silâhlı birliklerin köylere gönderilmesini teklif etti (İzvestiya, 18/31 Ocak 1918). Müteakip birkaç ay içinde her iki çareye de başvuruldu, fakat hiç bir netice alınmadı. Köylere gönderilen silâhlı müfrezeler çok şiddetli bir mukavemetle karşılaştılar. İstihlâk malları ile ziraî mahsulleri mübadele etmek için alınan tedbirlerin başarısızlığını Lenin şöyle izah ediyordu: ellerinde köylünün hoşlandığı mallardan yeteri kadar yoktu. Varlıklı küçük burjuva köylü mahsulünü satmak için tazyik altında değildi. (Lenin, XXII, 515). Köy, şehire karşı pasif bir mukavemet halinde idi. Köylünün mahsulünü vermemek için silâha sarıldığını, müthiş bir mukavemet gösterdiğini, silâhlı müfrezelerin çok zaman eli boş döndüklerini, köylerde tam bir karışıklık hüküm sürdüğünü, Erzak İşleri Halk Komiseri, 1918 yazında toplanan Beşinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresinde açıkladı.

1918 Mayısı başında Bolşevik'ler yeni bir köy politikasına giriştiler. 9 Mayıs'da Bütün-Rusya Merkez İcra Heyeti, «Erzak İşleri Halk Komiserine, hububat saklayan ve ihtikâr yapan Köy Burjuvazisine karşı, mücadele için fevkalâde salâhiyetler verilmesine

9) Leonard Schapiro. The Communist Party of the Soviet Union, London, 1966, pp. 187-8.

dair kararı» tasvip etti. Kararda, bütün işçi ve topraksız-köylüler, kulaklara karşı esaslı bir mücadeleye çağrılıyor, hububat saklayanlar ağır cezalarla tehdit ediliyordu. Şehirlerde, «emekçi köylünün kulaklara karşı teşkilatlanmasını» sağlayacak müfrezeler kuruldu. Bu kararlar yayınlanırken, ufuklar gittikçe kararıyor, iç harp yaklaşıyordu<sup>10</sup>.

Mayıstan sonra köylüye karşı amansız bir mücadele başladı. Daha doğrusu bu bir sınıf kavgası idi. Kabul edilen politika üç tedbirin terkibi idi: mamül malların hububatla takası müessesesi; köylerde «yoksul heyetleri» adı verilen ve gayesi varlıklı çiftçilerin mahsulünü gasbetmek olan, en fakir köylülerden müteşekkil teşkilâtların kurulması; Lenin'in ekmek için «haçlı seferi» adını verdiği sefer için, şehirlilerden kurulu «erzak müfrezeleri»nin silâhlendirilmesi. Tatbikatta sadece sonuncusu netice verdi. Büyük sınıf kavgalarına yol açan «Yoksul Heyetleri» mübadele için gönderilen malları ve gasbettikleri malları kendilerine saklıyorlardı. 1918 in sonuna doğru ardı ardına birçok bölgede isyanlar oldu.

Lenin'in «Haçlı seferi» müspet neticeler verdi. 1920 ye kadar 20.000 ilâ 45.000 arasındaki kuvvetli «erzak müfrezeleri»nin köylüyü zorlayıp elinden aldıkları erzakın miktarı, 1914-17 yılları ortalama ziraî arzının hemen hemen yarısına yakındı. Bütün sıkı tedbirlere rağmen, şehirlerde gıda maddeleri üzerine kara borsa hüküm sürmekteydi. «Haçlı seferinin» komünistler için diğer bir faydası, siyasî bakımdan itimada lâyık olmayan köylü üzerinde, bir çeşit proleter diktatörlüğünün köylere kadar teşmili ile, kontrol sağlanmış olmasıydı<sup>11</sup>.

Lenin bu yağmayı meşru buluyordu. Aksi halde kapitalistleri, toprak sahiplerini yok edemezlerdi. (Lenin, XXVI, 332).

Bu tedbirler köylüyü iki tedbir almağa sevketti. Kısa vadeli: mahsulünü saklama. Uzun vadeli kendi ailesinin geçimini temin edecek topraktan fazlasını ekmeme. Ocak 1919 da yeni bir karar alındı. Merkezî hükûmetin mecmu zahire ve yem ihtiyacı tespit edilecek ve vilâyetlere, kazalara, köylere, çiftçi ailelerine düşen hisse zorla alınacaktı. Yukarıda bahsettiğimiz «erzak müfrezeleri» sayesinde bu karar da yerine getirildi<sup>12</sup>. Fakat ziraî istihsal iyice düş-

10) E. H. Carr, op. cit., vol. 2, pp. 55-60.

11) L. Schapiro, op. cit., pp. 188-189.

12) E. H. Carr, op. cit., vol. 2, p. 154.

müş, ekili arazi azalmıştı. 1921-2 ye doğru zirai istihsal, 1913 seviyesinin hemen hemen yarısına ve ekili arazi dörtte üçe düşmüştü. 1920'nin sonlarında iç harp sona ererken, asker kaçakları ve terhis olanlar köylerdeki isyancı kuvvetlerin sayısını arttırıyorlardı. Onbinlerce köylünün iştirak ettiği ve bir gerilla savaşına münceer olan köylü isyanları, 1920 nin sonlarına doğru «komünistlerden kurtulalım» şiarıyla, doğrudan doğruya «erzak müfrezeleri» ne çevrilmişti. Kızıl Ordu'da çokluğu teşkil eden köylüler, iç harbin kazanılmasında rollerini oynamışlardı. Lenin'in itiraf ettiği gibi, onların «ezici çokluğu» iç harbin sonunda komünist idaresine karşı döndü<sup>13</sup>. Lenin 23 Mart 1919 tarihinde, Bütün-Rusya Komünist partisi Sekizinci Kongresinde köy işlerine dair yaptığı konuşmada, köylerdeki yoldaşlarından aldığı haberlere göre köylülerin «Kommuniya'dan (yani komünizmden) kurtulalım» dediklerini belirterek, «Bu bir niyet değildir; bunlar gerçek hayattan, yoldaşların gönderdikleri raporlardan alınan vakialardır,» diyordu<sup>14</sup>.

Köylüler emekleriyle elde ettikleri mahsulün hemen hemen tamamının komünistler tarafından müsaderenin haricinde «alelâde renkli kâğıt» la (Lenin, XXX, p. 162) mübadele edildiğini farkeince, ihtiyaçlarından fazlasını ekmez olmuşlardı. 1921 Mayısında toplanan Onuncu Parti Kongresinde Lenin «Müsadere sistemi altında köylü ekonomisi uygun bir iktisadî temelden mahrumdur ve yıllarca uyusuk halde kalmağa mahkûmdur» (Lenin, XXXII, p. 389) diyerek, Harp Komünizmi'nin, alınan bütün şiddet tedbirlerinin iflâsını ilân etmiş oluyordu<sup>15</sup>.

Harp Komünizmi iki esastan ibaretti. Birincisi, merkezî kontrol ve idare, iktisadî kudret ve iktidarın temerküzü, küçük çapta istihsal yerine, büyüğünün ikamesi ve plânlamanın birleştirilmesi için bazı tedbirler. İkincisi, piyasa ekonomisi yerine tabîî ekonominin ikamesi, inkısamın ticarî ve nakdî şekillerinden kaçış, karne usulü, temel mal ve hizmetlerin serbest veya nominal fiyatlarla arzı, aynı tediyele, farazî bir piyasadan ziyade, doğrudan doğruya istimal ve istihlâk için istihsal<sup>16</sup>.

13) L. Schapiro, op. cit., p. 189.

14) V. I. Lenin, The Land Question and the Fight For Freedom. Moscow, p. 85.

15) Wiktor Sukiennicki, The Social Structure of the Soviet Union, p. 16. «Sovyetler Birliği Araştırma Enstitüsünün Onuncu İlmî Toplantısına (1958) sunulan ilmî rapor».

16) E. H. Carr, op. cit., vol 2, pp. 272-3.

Komünist idareciler bütün şiddet tedbirlerine, sürgünlere, toplama kamplarına rağmen, köylüyle başa çıkamamışlar, bütün iktisadî cephelerde geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Tabiat-ı eşya, iktisat kanunları, insanoğlunun ferdî mülkiyete olan aşkı, komünizm ütopyasını yıkmış, perişan etmişti. Çoğu köylülerden ibaret olan askerler 1921 Martında büyük bir isyana kalktılar (Kronstadt ayaklanması). Bu, Sovyet rejimine karşı 1918 yazından beri yapılan, ilk ahenkli ve hesaplı iç isyandı. Sovyetler bu isyanı zor belâ bastırabildiler. Her yerde huzursuzluk, açlık hakimdi. Bu felâket yıllarında Petrograt'da bir müddet yaşayıp, o acı günleri gören, Kazan'lı Tatar Türklerinden ve kıymetli yazar A. Battal Taymas'ın hâtıralarından, memleketimiz hesabına alacağımız sayısız ibret derisi vardır<sup>17</sup>.

1921 yılı kıtlığının dehşeti, ecnebi yardım heyetleri tarafından yerinde görülerek, tavsif edildi. Amerikan Hoover Yardım İdaresi (ARA) nın yardımı için anlaşmaya varıldı. 1921 Mayısında Sovyet idarecileri «NEP» adı verilen Yeni İktisadî Politikalarını ilân ederek mağlûbiyetlerini zımnen kabul ettiler.

Üç yıllık Harp Komünizmi tatbikatı tam bir hezimetle neticelenmişti. Üç senelik tedhiş rejiminden yukarıda bahsettik. Bu devrede kurulan «Toplama kampları»ndan da kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. «Mecburî İş Kampları», Bütün-Rusya Merkez İcra Heyeti'nin 15 Nisan 1919 tarihli kararı ile kurulmuştur. Köy ve şehir burjuvazisi, mülk sahibi zenginler buralara gönderildi. Fakat hepsi gitmedi, çünkü pek çoğu iç harp sırasında öldürülmüş, bir kısmı başka ülkelere iltica etmişler, göçmüşlerdi. Kalanların bazıları sınıf değiştirip fabrika işçisi, müstahdem oldular. Lenin'in tâbiriyle, yeni rejime kendilerini uydurup, onun hizmetine girdiler.

Toplama kamplarının ilk on yılı (1918-28) birinci devre olarak kabul edilirse, 1928-34 yıllarını ikinci devre olarak kabul etmek icabeder. 1928 de kollektifleştirme ve «kulak'lıktan çıkarma»nın bir neticesi olarak, «ıslâh edici iş kampları» ehemmiyet kazandı. 1928 de bu kamplarda 30.000 kadar insan vardı. 1930 da sayı 650.000 e ulaştı ve müteakip yıllarda rakam milyonlara baliğ oldu. Kamp sakinlerinin terkihi zamanla değişti. Lenin zamanında onlar ya alelâde suçlular, serserilerden, ya da Lenin'in bu kötü insanlarla bir tuttuğu «zengin» veya «sabık halk» tan ibaretti. Stalin

17) A. Battal Taymas, Ben Bir Işık Arıyordum, İstanbul, 1962.

zamanında kamplar köylülerle dolduruldu. Netice olarak bu yerler Sovyet ekonomisinde mühim bir rol oynamaya başladılar. Kamp sakinleri, otoritelerin istediği yere sevkedip, kullanabilecekleri kuvvetli, çok ucuz emekten ibaret büyük gruplar teşkil ediyorlardı. Kutup bölgelerine ve çöllere medeniyetin getirilmesinde bu biçare insanların büyük hizmeti oldu. İçinde buldukları sosyal seviye ve yaşama şartları, beşer varlığı için lüzumlu asgarînin çok altında idi. Hergün 12 saat, hattâ daha fazla çalışıyorlardı. Kullandıkları aletler adî ve eski olduğundan sakatlanma, yaralanma nispeti çok yüksekti. Yiyecek olarak gıda değeri olmayan şeyler, eski ve soğuga karşı dayanıksız elbiseler veriliyordu, kötü meskenlerde barındırılıyorlardı. Kamp idarecileri tam ve keyfî bir murakabe ve idare hakkına sahiptiler. Kamp esirlerinin hiç bir hakkı yoktu; dış dünyadan, ailelerinden tecrit edilmişlerdi. Sayısız gizli muhbir (seksoty) ve diğer ajanların daimî murakabesi altında idiler. Milyonlarca insan varlığından canlı kalabilenler uzun yıllar bu şartlar altında yaşadılar. Sovyet cemiyetinin bünyesinde yeni bir sınıf (Sovyet devlet esirleri) ortaya çıkmıştı<sup>18</sup>.

Yıllarını bu kamplarda geçirmiş olan P. Artemyev, «MVD'nin Islah-iş kamplarında rejim ve koruma» adlı kitabında temerküz kamplarını şöyle tasnif ediyor: 1 — Hapishaneler, 2 — Islâh-İş kampları (İTY), 3 — Islâh-iş kolonileri (İTK), 4 — Hususî İskânlar, 5 — İş iskânları, 6 — Yerli (bölge) MDV'lerin emrinde bulunan hususî tamir ve inşaat kampları. Meselâ bunlardan Kazakistan'da, Karagandı'nın 50 km. uzağında bulunan Dolin Köyünde merkez binaları kurulan, MDV'nin «Karlag» yani Karagandı ıslâh iş kampı, 1,5 milyon hektarlık (15 milyon dönüm) bir sahayı kaplamaktadır. Biri Balkaş Gölü civarında, diğeri Akmolin (Akmola) şehri yakınlıklarında bulunan iki uzak saha ise bu hesaba dahil değildir. 1930 yıllarında kamp kurulunca 30 bin kadar mahpus vardı. 1941 de bu rakam 100 bine yükseldi (bu sayıya çok yüksek olan ölüm rakamları dahil değildir) 1941 de adı geçen kamptaki mahpusların % 40 ı inkılâp aleyhtarlığı, % 25 i yaşayış ve hizmet suçlarından, % 25 i cinayet v.s. suçlarından tutulanlar olup, kalan % 10 u «vatana ihanet» edenlerin aile efradından ibaretti<sup>19</sup>.

18) Wiktor Sukiennicki, op. cit., pp. 16-17, 24.

19) A. Gayev, Sovyet Temerküz Kamplarının İçyüzü, DERGİ, No, 9, 1957 Sf. 107-108.

Başlangıçta bu işler Sovyet devletinin iktisadî ihtiyaçlarını karşılayıcı mahiyette idi. İnsanları Karelya, Sibirya, Peçora ve diğer yerlerdeki ormanlarda bilhassa kereste hazırlamak işinde kullanıyorlardı. Uhta, Peçora, Sibirya, Vaygaç adaları ve diğer yerlerdeki maden ocaklarında da mahkûmların emeğinden istifade olunuyordu. NKVD'nin gittikçe artan gayretleri kamp şebekesinin genişlemesini mucip oluyordu. Mevcut hapishaneler, kamplar ve sürgün mahalleri kâfi gelmez oldu. Boş, çorak, ahaliden mahrum ve insan yaşamasına elverişsiz yerlerde hemen her yıl kamplar meydana geliyordu. Sibirya'da Orta Asya'da ve kısa yaz aylarında bile toprağın donmuş olduğu uzak şimal bölgelerinde kamplar mantar biter gibi artıyordu. Bu yerlerde çarçabuk kulübeler, yeraltı mahzenleri ve barakalar inşa olunuyordu. Mahkûmlar hemen yıpratıcı işlere sevkolunduğu için çok zaman barınacak yer inşasına lüzum ve vakit bile kalmıyordu. Çünkü insan takatı üstündeki işlere sevkolunan mahkûmların çoğu iş mahallinde hayata gözlerini kapıyorlardı.

Kampların terkihi çok değişti. Kollektivizm dolayısıyla mal ve mülkleri ellerinden alınan varlıklı ve orta hallî köylüler, «Nepman» adı verilen yani «NEP» devrinde hususî ticarethane ve sanayi müessesesi kurmuş olanlar, aristokratlar ve Çarlık idarecileri, 1917-21 yıllarında Bolşevikliğe karşı çarpışanlar ve millî istiklâl hareketine katılanlar, din ve mezhep adamları, «millî-temayül» ile suçlandırılıp sovyet tedhişinin kurbanı olan «nasyonal-komünistler», ilim adamları, mütehassıslar, Komintern hizmetinde çalışmak üzere Sovyetler Birliğine geldikten sonra hayal kırıklığına uğrayan yabancı komünistler, şu veya bu temayüllerle suçlandırılan sanat adamları, Türkler, Gürcüler, Yahudiler, casuslar, katiller, hırsızlar, kamplarda ayrı dünyaların; başka insanları olarak aynı kaderi paylaşıyorlardı. Sovyetler Birliğinde, «Abakan» ve Alma-Ata» Kamplarından Z harfindeki «Zayarsk» kampına kadar «165» adet esir kampı mevcuttur<sup>20</sup>.

— .NEP. —

«NEP» Rusça «yeni iktisadî politika» manâsına gelen «Novaya ekonomičeskaya politika» sözlerinin kısaltılmış şeklidir.

20) A. Gayev, Sovyetler Birliğinin Toplama Kampları, DERGİ, No. 4, 1956, Sf. 109-115.

Sovyet otoriteleri Harp Komünizmi'ni, sosyalizme (Komünizme) geçiş için bir basamak, bir hamle sayıyorlardı. Lenin, bu devrede Devlet kapitalizminin esaslı şekilde kurulduğunu söylüyor, komünizme giden yolun devlet kapitalizminden geçtiğini belirtiyordu. Sovyetlerin devlet kapitalizmini ihya ettikleri doğrudur. Hem de en zalim ve amansızını kurdular. Komünizm dünyada yaşadıkça, devlet kapitalizminin bu nevi de yaşayacaktır. Diğer tarafı efsanedir. Devletin ortadan kaldırılması büyük bir yalandır. Stalin dahi, devletin zaruretine, daha da kuvvetli olmasına inanıyordu.

1921 Mayısında Onuncu Parti Kongresinde NEP kabul edildi. Kongreye sunduğu raporda Lenin, 1918-20 iç harbinin memlekete çok zararlar verdiğini söylüyordu. 1920 mahsülünün çok düşük olması, yiyecek ve yem sıkıntısı, sığır ve diğer hayvan cinslerinin büyük kaybına sebep olmuştu. Memleketin müstahsil gücünü geliştirmek, sanayie ham madde temin etmek için ilk plânda köylü sınıfını ele almak icap ediyordu. Bu, proletaryayı geri plâna atmak değildi. Harp Komünizmi devrinde *«köylünün bütün kıymetlerini ve hattâ bazan bizzat köylünün kullandığı erzakan bir kısmını»* elinden aldıklarını itiraf eden Lenin, bunu ordunun ve işçinin ihtiyaçlarını karşılamak için yaptıklarını ifade ediyordu. Bu hareketlerinden dolayı kendilerini kınayan, ayıplayan Menşevikleri, Sosyalist-ihtilâlcileri ve Alman Sosyal Demokratlarından Kautsky ve arkadaşlarını, «Burjuvazinin uşakları» olarak vasıflandırıyordu.

Köylü ekonomisini geliştirmenin, ziraatla sanayi arasında mübadelenin artmasının zaruretiden bahseden Lenin, aynı verginin lüzumuna işaret ediyordu. Ziraata konacak aynı vergi, köylünün fazla kıymetlerini-vergisini ödedikten sonra -bizzat kullanma, mübadele etme imkânını sağlayacaktı. Müsadere sistemi kaldırılmalı, köylü teşvik olunmalıydı. Buhranlı bir devre geçiren sosyalizm için bu zarurî idi. Bu bir ric'attı, fakat prensiplerden dönüş değildi. Taktikleri ile meşhur Lenin için, tehlike atlatılıncaya kadar verilen bir tâviz, yapılan bir taktikti. Küçük sanayi de geliştirilecek, ticaret kısmî serbestiye kavuşturulacak, bazı imtiyazlar verilecekti<sup>21</sup>.

Yeni iktisat politikasına (NEP), parti çevrelerinden iki itiraz vaki olmuştu. 1 — Plânlı ekonominin kurban edilmesi, 2 — Marks'

21) Lenin, Selected Works, Moscow, 1967, vol. 3, pp. 593-614.

ın nazariyesine dayanılarak yapılan itiraz. Eğer alt yapı, hür piyasa, müreffeh bir köylü ve hafif sanayie dayanırsa, ergeç siyasî üst yapı da buna uyarak değişecek, sosyalist yerine burjuva devleti kaim olacaktı. NEP'i «aşağı köylüler» lehine, işçiler aleyhine bir siyaset olarak görüyorlardı.

Lenin, küçük burjuva köylünün bir gecede örf ve âdetlerini terketmiyeceğini, kooperasyonun, makinalaşmanın, elektrikleşmenin millî çapta gelişmesi ile, tavrının, davranışının değişeceğini ileri sürüyordu.

1921 Mayısında Onuncu Parti Kongresinde NEP kabul edilmişti amma, köylüye tanınan imtiyazlarda, yaklaşan hasat mevsimi bakımından geç kalınmıştı. 1921 de de büyük bir kıtlık oldu. 1922 Martında aynî vergi mahsülün % 10 uyla tahdit edildi, ödeyememe veya ödemededen kaçınma halinde ceza olarak tatbik edilen hayvan müsaderesi kaldırıldı. 1922 Mayısında köylünün toprak icarlaması veya ücretle işçi çalıştırması kabul edildi. Teorideki amme mülkiyetine rağmen, köylüye işletmesini geliştirmesi için hak ve teminat verildi. 1923 de istihsal, 1913 seviyesinin dörtte üçüne yükseldi.

Ziraate tanınan imtiyaz, sanayi ve diğer sektörlerde talepler doğurdu. Onlara kısmî tâviz ve imtiyazlar verildi. Harp komünizmi yıllarında mütemadiyen basılan kâğıt para, enflasyona yol açmış, paranın kıymetini iyice düşürmüştü. Kadet'lerden eski bir bakanın (Kutler'in) tavsiye ve yardımı ile para arzı tespit edildi, altın esasına bağlandı, istikraza baş vuruldu, hususî tasarruflar teşvik edildi, devlet bankasının nezareti altında bankacılıkta muayyen bir hürriyete müsaade olundu. Buharin, NEP için «kapitalizm şeytanı bir defa serbest bırakıldıktan sonra, bir daha terbiye altına alınmaz» diyordu<sup>22</sup>.

24 Mayıs 1921 tarihli kararlar, aynî verginin tediyesinden sonra kalan ziraî mahsullerin mahallî piyasa ve pazarlarda fertler ve kooperatifler eliyle alım, satım ve mübadelesine müsaade olundu. Ayrıca müstahsilin, aynî vergisini ödedikten sonra kalan mahsulünü istediği şekilde kullanabileceği, mübadele edebileceği, hattâ istediği kadarını istihlâk edebileceği ifade ediliyordu.

Lenin'in «yeni bir hücum için bir yenilgi ve geri çekiliş» olarak vasıflandırdığı ve «mümkün olduğu kadar çabuk mağlûp edilecek, geçici bir kötülük» olarak gördüğü NEP zarurî olmuştu. Çünkü Rus ihtilâli halâ köylünün merhametine sığınmıyordu. «Diğer ülke-

22) L. Schapiro, op. cit., pp. 190-2, 215-7.

lerde ihtilâl vuku buluncaya kadar, Rusya'da yapılan sosyalist ihtilâlini sadece köylüyle yapılan bir anlaşma koruyabilir» diyordu. Komünistlerin köylüyü nasıl gördüklerini bu ifadeler çok açık şekilde göstermektedir.

Köylü, mutedil NEP tedbirleri karşısında mahsulünü pazara sürmeğe başladı. Bir yandan köylünün refahı artarken, diğer taraftan, ağır sanayi ve proletaryanın vaziyeti geliyordu<sup>23</sup>. Köylü daha çok ziraî mahsül istihlâk etmeye başlamıştı. 1927 nin sonlarında, piyasaya sevk edilen yiyecek maddeleri arzında büyük bir düşüş oldu. 1926-27 deki mahsül miktarı, 1913 seviyesinin biraz üstündeydi. Fakat piyasaya arzedilen kısmı düşmüştü. Harpten önce mahsulün büyük kısmı toprak ağalarından ve kulaklardan geliyordu. Şimdi ise büyük kısmını fakir ve orta halli köylüler istihsal ediyordu. 1927 de mecmu hububatın % 13 ünü kulak'lar, % 2 sine yakın kısmını devlet çiftlikleri (Sovhoz) ve kollektif çiftlikler (kolhoz) istihsal etmişti. Fakir ve orta halli köylünün, harp öncesi devreye nazaran mecmu istihsalı % 62 artmışken, piyasaya arzettiği miktarda sadece % 26,3 lük bir yükseliş olmuştu. Bolşevik'ler bunu siyasî maksada yormuşlardı. Halbuki köylülerin iştahının arkasında siyasî bir maksat gizli değildi. Daha iyi yaşamağa, daha fazla yiyip içmeğe başlamışlardı, o kadar. Bu hal, nüfusu gittikçe artan şehirlerde yiyecek sıkıntısına sebep oldu.

— ZİRAÎ KOLLEKTİVİZME GEÇİŞ —

Aralık 1927 de yapılan Onbeşinci Parti Kongresinde, Sovyet ziraat sektörünün kollektifleştirilmesine karar verildi. Kongreye sunulan rakamlara göre, köylere ulaşan malların yarısından fazlası komünist idaresindeki kooperatifler vasıtasıyla satılmıştı. Köylerden gelen toprak mahsullerinin hemen üçte ikisi de gene bu kooperatifler vasıtasıyla piyasaya sürüldü. Kooperatifçilik şimdiye kadar köylünün mahsulünü piyasaya arz etmek ve ona mamûl mallar götürmek şeklinde, sırf istihlâk maksatlarına hizmet etmişti. Bundan böyle ziraî istihsal kooperatifleri esasına, kolhoz sistemine dönecekti. Zengin çiftçilere yüksek vergiler konuldu ve toprak icarı yasaklandı. Halbuki bu sıralarda varlıklı köylüler, köy nüfusu içinde bir azlık teşkil ediyorlardı. Resmî kayıtlara göre, köy nüfusunun % 8,2 sini topraksız köylüler, % 21,1 ini fakir köylüler; % 66,8 ini

23) E. H. Carr, op. cit., vol. 2, pp. 276-9, 282, 331-2.

orta halli köylüler ve %3,9 unu kulak'lar teşkil ediyordu<sup>24</sup>. Diğer bir kaynağa göre nispetler şöyledir: fakir köylü %35, orta halli köylü % 60, kulak'lar % 4-5 (Narodnoe khozyaistvo SSSR, Moscow, 1956, p. 98). 1929 Aralık ayında agronomist-Marksistlerin bir konferansında Stalin, «Bir sınıf olarak kulak'ların tasfiyesi» şeklinde bir şiar ortaya attı. Çoluk çocuğu ile tarlasında çalışan orta halli, hattâ fakir bir köylü bile, «kulak» sayıldı. Köylülerin derhal kolhozlara girmeleri için köylerde tedhiş metodlarına başvurdular. Şiarları: «Kolhozlara girmeyenler, Sovyet rejiminin düşmanıdır,» idi. İktisadî vaziyetlerinden memnun ve kolhozlara girmek için arzu duymayan milyonlarca köylü, zorla «kulaklıktan çıkmağa» tâbi tutuldular, mülkleri müsadere edildi kendileri ve aileleri Sibiryaya sürüldü, kamplara atıldı. S. Maslov'un hesabına göre, «Kolhoznaya Rossiya (Kolhoz sistemi idaresinde Rusya), Prague, 1937, pp. 67-68» tam kollektifleştirme sebebiyle Sovyetler Birliği köylü nüfusunda meydana gelen azalış oniki milyona yakındı. Bu rakam vasıtalı şekilde Sovyet resmî kayıtlarıyla de teyid olunmuştur (Bk. W. Sukiennicki, Ewolucja ustroju ZSRR «USSR Hükûmetinin Gelişmesi», Vilna 1938, Kısım I, Sf. 255)<sup>25</sup>. Diğer bir kaynakta mal ve mülkleri ellerinden alınan ve çoluk çocuklarıyla Sibiryaya temerküz kamplarına sürülen köylü ailelerinin miktarı bir milyon iki yüz elli bin civarında olup, bazı köylerde yapılan tasfiye köy nüfusunun % 15 ini bulmuştu (İstoriya Kommunističeskoy partii Sovetskogo Soyuza, (Moskova 1962, sf. 443). Bu üç kaynağın verdiği rakamlar birbirini desteklemektedir.

Ziraat sahasında tatbik edilen cebri kollektifleştirme neticesi Sovyetler Birliğinde 1928 den 1933 yılına kadar 26,6 milyon büyük baş hayvan (mecmu hayvan sayısının % 42,6 sı), 15,3 milyon at (%47 si) ve 63,4 milyon koyun (% 65,1) telef olmuştu (Oçerki istorii kollektivizatsii., sf. 45)<sup>26</sup>. Haziran-Temmuz 1930 da toplanan Onaltıncı Parti Kongresinde umuma açıklanan rakamlara göre, 1930 Haziranına kadar, çiftlik hayvanları sayısında % 20 civarında (sığır % 12,5, koyun % 33, domuz % 40, at % 14 civarında) büyük bir azalma olmuştu<sup>27</sup>.

24) L. Schapiro, op. cit., pp. 336-40.

25) W. Sukiennicki, op. cit., p. 21 (Bu ilmi rapor «Soviet society Today, Munich, 1958» isimli kitaptadır.

26) S. Kabış, aynı makale, sf. 31.

27) W. Sukiennicki, op. cit., p. 22.

DEVLET ÇİFTLİKLERİ (SOVHOZ), KOLLEKTİF ÇİFTLİKLER  
(KOLHOZ)<sup>28</sup>

Devlet çiftlikleri (Sovhoz) nin sayısı azdır. Burada çiftlik üyeleri devletten ücret alan müstahdemler vaziyetindedir. Kendilerine muayyen bir ücret teminat altına alınmıştır. Bu asgarî ücret sovhoz mensuplarını istihsalin akibetiyle ilgisiz hale getirmiştir. Aşağıda açıklayacağımız üzere, Sovyet Komünist idarecilerinin gayesi, kolhozları ortadan kaldırarak sovhoz sistemine geçmek, kolhozcuların eski köylü geleneklerini unutturmak, hususî küçük toprak parçaları ile olan alâkalarını ve kapitalistçe temayüllerini ortadan kaldırmak, köylerde, ziraat sahasında sanayi proleterleri yaratmaktır. Mecmu ziraî hasılda sovhozların nispeti düşüktür. Muayyen sahalarda ihtisaslaşmışlardır. Sanayie ham madde temini, ziraatçıların öğretim, staj çalışmaları burada olur. Tamamen devletin mülküdür.

Marks ve onun doktrinini benimsemiş olan Lenin, «temerküz kanunu» gereğince yalnız sanayide değil, ziraatta da küçük işlet-

28) Bu bahis için şu kitap ve makalelerden faydalanıyoruz :

William N. Loucks, *Comparative Economic Systems*, Harper and Row, New York, 1961, sixth ed.; Leonard Schapiro, *The Communist Party of the Soviet Union*, Methuen, London, 1966; Wiktor Sukiennicki, *The Social Structure of the Soviet Union* (Sovyetler Birliğini Araştırma Enstitüsünün Onuncu İlmî Toplantısına sunulan rapor. Bu rapor «Sovyet Society Today, Munich, 1958» isimli kitapta neşredilmiştir.); Vladimir S. Mertsalov, *The Position of the Peasantry in the USSR* (Soviet Society Today kitabında); Alexander A. Avtorkhanov, *The Soviet Ruling Class* (Soviet Society Today kitabında); S. Kabaş, *Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Mart Plenomunun Sonuçları*, DERGİ, 1962, No. 29; A. Lebed, *Sovyetler Birliğinin Tarım İşlerindeki Daimî Buhranların Sebepleri*, DERGİ, No. 29; Prof. Dr. A. Yurçenko, *Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesinin Mart Plenomunca Alınan Kararların Işığı Altında Sovyet Tarım İşlerini Yönetim Sistemi*, DERGİ, 29; F. Gaenko, *İstihlâk Maddelerinin Bollaşacağı Vaitleri ve Sovyetleri Kolhoz Düzeninin Perspektifleri*, DERGİ, No. 29; G. Vedensky, *Sovyetler Birliği Köy Ekonomisinin Makinalaşma Perspektifleri*, DERGİ, No. 29; G. Ahminov, *Sovyetler Birliği Tarım Alanındaki Değişikliklerin Siyasî Önemi*, DERGİ, No. 29; Y. Mironenko, *Sovyetler Birliği Köy Nüfusunun Dinamiki ve Sovyet Tarım İşlerinin Yeniden Kuruluşu*, DERGİ, 29; S. Kabaş, *Sovyetler Birliğinde Tahıl Buhranı*, DERGİ, 1964, No. 35/36; Prof. V. S. Merzalow, *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde Ziraatın Durumu*, DERGİ, No. 3, 1955; Abdurrahman Avtorhan, *Sovyetler Birliğinde Kolhozlardan Tarım Kooperatifleri Sistemine Dönüş*, DERGİ, 1967, No. 49.

melerin büyükler lehine tasfiye olunacağını söylüyordu. İlhamlarını buradan alan Sovyet idarecileri, ziraat alanında da kollektivizmi, komünizmi tahakkuk ettirmek için, kolhoz ve sovhoz sisteminden faydalandılar. Kolhozu yarı komünizm safhası, sosyalizm safhası için kullandılar. Nihai hedef, sovhoz safhasına, komünizm safhasına geçiş idi. Bunda ne derece muvaffak olduklarını biraz aşağıda açıklayacağız. Yalnız hemen belirtelim ki, Marks'ın kehanetinin hilâfına büyük sanayi, küçük sanayiı boğmamış, bilâkis yardımcı sanayilerin doğmasına yol açmıştır. Karabük şehri bunun canlı misalidir<sup>29</sup>. Ziraat sahasında da hür dünyada halen verimli neticeleri olan 200-300 dönümlük, teknik imkânlardan faydalanan, küçük aile işletmeleri, büyük kapitalist teşebbüslerden de, sovhoz ve kolhozlardan da semerelidir. Kolhozlarda, kolhozcuların şahsen işleterek, ısrarla devam ettirdikleri hususî toprak parçaları, komünist rejiminde bile küçük köy çiftliklerinin uzun ömürlü oluşunu ispat etmektedir.

#### KOLLEKTİF ÇİFTLİKLER (KOLHOZ)

NEP devrinin ferahlatıcı havasından sonra, köylerde tatbik edilen türlü tedhiş metodları sayesinde kollektif çiftlikler vücuda getirildi. 1931 baharında kollektivizmde büyük bir başarı sağlandı. Köylü ailelerine ait 13 milyon hususî arazinin bir araya getirilmesi suretiyle 200.000 kolhoz meydana geldi. 4.000 sovhozla birlikte arazinin üçte ikisinden fazlasını işlediler. Son yıllarda Sovyet idarecilerinin temayülü, kolhozları birleştirip büyük kolhozlar haline getirmek ve sayılarını azaltmaktır. Böylece hem devlet çiftliklerine bir adım atılmış olacak, hem de kolhozcular (kolhoz işçileri) üzerinde idare ve murakabenin müessiriyeti artırılmış olacaktır. Bu hususta da hesapları boşa çıkmıştır. Sadece eski köyler yerine kolhoz köyleri doğmuş, çok sayıda yabancının bir arada yaşamasıyla örf-âdet düzeni sarsılmış, sosyal davranışlar, kıymet hükümleri oldukça değişmiştir. Fakat bütün propagandalara, yüzbinlerce ilk ve orta mektepte verilmek istenen sosyalist terbiyeye rağmen, köyde bir proletarya yaratılamamış, geleneklerinden ve toprağından köylüyü ayıramamışlardır. Günümüzde kollektif çiftlik sayısı 50 bin kadardır.

29) Bk. Prof. Dr. Z. Fahri Fındıkoğlu, Karabük, İstanbul, 1964.

## TEŞKİLÂT ve MURAKABE

Her kollektif çiftlik, nazariyede kendi kendini idare eden ve çiftliğin safî hasılasına katılan kendi üyelerinin menfaatları bakımından, bir dereceye kadar hükûmet murakabesine tâbi olan, bir istihsal birliğidir. Bu maksatla her çiftlik teşkilât ve idaresinin riayet etmek zorunda olduğu kolhoz nizamnameleri meydana getirilmiştir. Kolhoz köylüsünün ve her kolhozunun hukukî vaziyeti, hak ve vazifeleri, çalışma esasları ve kolhozların dahilî işleri bu nizamnamelerde belirtilmiştir. Kolhoz nizamnameleri mahallî şartlar ve ihtiyaçların yarattığı hukukî kaideler mecmuası olmaktan çok, Sovyet idarecilerinin emir ve telkin ettikleri hükümlerin bir terkididir. Her kolhoz nizamnamesi, 1935 Şubatında Ağır Kolhoz İşçileri İkinci Kongresinde kabul ve Halk Komiserleri Meclisi ve Parti Heyeti tarafından 17 Temmuz 1936 da tasdik edilen, «ziraî bir artel için örnek nizamname» adı verilen tüzüğün tam bir kopyasıdır. Stalin'e göre bu nizamnameler, köylerde yepyeni bir cemiyet yaratmak kudretinde olan «en yüksek kanun» dur.

Kollektif çiftlikte, nizamnameye göre en yüksek otorite «umumî kolhoz üyeleri kongresi» dir. Bu kongre çiftlik reisini, idare heyetini ve murakabe heyetini seçer. Kolhoz reisi çiftliğin idaresini ve günlük işlerin yapılmasını üzerine alır. Gerçekte kolhoz reisi merkezden, komünist idareciler tarafından tâyinle gönderilen, maası önceden tespit edilen, çok zaman ziraat işlerine ve köylülere yabancı bir komünisttir. Kollektif çiftlik reislerinin % 90 dan fazlası komünist partisine mensupturlar.

Nizamnameye göre kolhoz işlerinin idaresi demokratik ve mahallî görünmesine rağmen, aslında üç merkezin sıkı bir murakabesine tâbidir. Birincisi, kolhoz reisi ya doğrudan doğruya, ya da kolhozlar arası birlik vasıtasıyla ziraat bakanına bağlıdır, ondan emir alır. İkincisi, plânlama teşkilâtının murakabesi. Plânlama, sanayide olduğu gibi ziraatta da sıkı bir plân ve murakabe tatbikatı gösterir. Her kolhozun işlerine ve büyümesine ait bir uzun, bir de kısa vadeli plâni vardır. Üçüncüsü komünist partisinin kontrolü, kolhoz reisi, yardımcısı, ziraat mütehasısları ve «hususî kontrol heyetleri» tarafından ifa edilir.

Nizamnamenin ilk hükümlerinden biri, kolhoza girip çıkmanın arzuya bağlı, ihtiyarî olduğudur. Kolhoza girmek istemiyenin başına neler geldiğini Stalin devri göstermiştir. Kolhozdan çıkmak ise

fiilen imkânsızdır. Çünkü kolhozu terketmek isteyen bir kolhozunun önüne öyle güçlükler çıkarılır ki, onu yapmak hemen hemen imkânsız olur. Kolhozunun verdiği toprak kendisine iade olunmaz, onun yerine kolhoz ihtiyat topraklarından verimsiz bir arazi verilir. Kolhozunun diğer iştirakleri (inek, öküz, at, koyun, keçi; çiftlik alât; edavatı v.s.) nin % 50 si, aynî olarak değil, nakden ve devlet tarafından tespit edilmiş fiyatlar üzerinden kendisine ödenmekteydi. Devletin tespit ettiği fiyatlar, piyasa fiyatının onda biri kadar oluyordu. Yani arteli terkeden kolhoz köylüsüne, başlangıçtaki iştirak meblâğının ancak % 5 i ile % 10 u arasında bir kıymet ödeniyordu. Bu tediye de hemen yapılmıyor, sene sonu hesaplarının çıkarılmasından sonra oluyordu. Böylece maişetinden mahrum edilmiş köylü, kolhoza dönmek zorunda kalıyordu. Bir kısım kolhoz köylüsü alacakları üç kuruşluk tazminattan da vazgeçerek, birazcık hür sanayi sahasında iş arıyorlardı. Bir kolhoz köylüsünün kendisini bu yolla olsun, kolhozdan kurtarması bugün imkânsız hale gelmiştir. Bir köylü kolhozu ancak idarenin iznini aldığı takdirde terkebilir. İdare eğer işçinin kolhozu terketmesine rıza göstermezse, lüzumlu evrakı kendisine vermez. Bu vesikalar olmadan hiç bir işletme onu istihdam etmez ve şehirde yerleşmesine izin verilmez. Bu hal, kolhoz işçisinin hiç bir hakka ve bilhassa kolhozu terketme hakkına sahip olmayışını, tamamen çiftlik idaresine bağlı bulunuşunu gösterir.

#### İŞGÜCÜ ve ÜCRETLER

Bir kolektif çiftliğin işgücü, o kolhoza üye olan aile fertlerinden meydana gelir. Kadınlar ve çocuklar da işgücüne dahildir. Kolhoz Hukuku Meselelerine Dair El kitabında, kolhoz işçisinin onaltı yaşına basan çocuklarının kolhoza kabul edilmeleri için müracaatlarına lüzum kalmadan, kendiliğinden kolhoz işçisinin bütün «hak»larına sahip olacakları ifade edilmektedir. Tatbikatta bu «hak», kolhoz işçisinin çocuğunun doğuştan kolhozcu sayılacağı ve nizamnamenin bütün taleplerine riayet etmesi gerektiği ve anası babası gibi asgarî sayıda işgünü ünitesini (trudodni) ve diğer vazifeleri ifa etmek mecburiyetinde olduğu manâsına gelir. Bu hükümde, yirminci asır Rusya'sında yepyeni bir «kast» sistemi altında, nev'î şahsına münhasır bir «serf» sınıfı yaratıldığı açık şekilde görülmektedir. Tahsil vasıtasıyla çocukların bir kısmı bu «kast» cenderesinden kendini sıyrırken, on sınıflı mektepten mezun olan kolhozcu

çocukları, zorla kolhozlara iade olunmaktadırlar. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, kolhoz işçisinin kolhozu terketme, «serf» likten çıkma isteği, türlü idarî ve hukukî oyunlarla imkânsız hale getirilmektedir. Kolhoz işçisi o hayatı yaşamağa mahkûmdur. Sovhoza, komünist rejimin tam olgunlaştığı safhaya geçtiğinde «tayın»ını alacak ve tarihî kaderini yaşıyacaktır. Diyalektik materyalizmin mantığı (!) icabı bu esaret hak (!) tır.

İş kanunu kodu, 11 inci fasıl, 3 üncü paragrafına göre kolhoz işçileri orman kereste işlerinde ve yol inşaatında istihdam olunabilirler. Bu işler için kolhozlar insan gücü tahsis etmek zorundadırlar. İşçilerin bunu reddetmeğe hakları olmadığı, nizamnamenin 13 üncü maddesinde açıkca ifade edilmiştir. Bu maddeye göre artel üyeleri «idare ve takımbaşılar tarafından kendilerinden istenen iş ve âme hizmetlerini ihtimamla yerine getirmek ve iş disiplinine tam manâsiyle riayet etmek mecburiyetindedirler». Hükûmet kolhoz işçisini askerî bir işçi olarak düşünür ve ondan gittikçe artan bir gayret ister. Nitekim Parti Merkez Heyetinin ve Halk Komiserleri Meclisinin 27 Mayıs 1939 tarihli kararıyla, mecburî asgarî işgünü üniteleri bölgelere göre 60 ile 100 arasında tespit edildi. Harp esnasında, Parti Merkez Heyeti ve Halk Komiserleri Meclisinin 17 Nisan 1942 tarihli kararıyla, bu asgarî 100 ile 150 iş günü ünitesine çıkarıldı. Bundan başka, çocuklar için de mecburî asgarî iş günü ünitesi konuldu. Böylece kolhoz köylü çocukları da muvazzaf kolhoz işçisi ordusuna dahil edilmiş oluyorlardı.

Yıldan yıla bu asgarîler arttırıldı. Meselâ, resmî istatistiklere göre Ukrayna'da kollektif ziraat işine, kolhoz işçilerinin iştiraki 1950 den 1955 e kadar mühim miktarda arttırıldı.

*Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinde İfa Edilen  
Yıllık Ortalama İş Günü Üniteleri*

	1950	1955
Çalışma Gücünde Olan Erkekler	307	419
» » » Kadınlar	192	270
» » olmayanlar ve yaşlılar	93	128
12—16 yaşlarındaki çocuklar	48	73
İşçi başına		
ortalama	192	264

Kaynak : Narodne gospodarstvo Ukrainskoi RSR (SSR Ukrayna'nın Millî Ekonomisi, Kiev, 1957, sf. 293).

Görülüyor ki, sakatlar, yaşlılar ve 12 yaşındaki çocuklar kış kıyamette tarlalarda, ormanlarda çalışmak, asgarî işgünü ünitelerini doldurmak mecburiyetindedirler. Fakat sağlam işçiler için bu asgarîlerin yerine getirilmesiyle her şey bitmiş olmaz. Çalışma gücünde olan erkek ve kadınlar, mecburî asgarî işgünü ünitelerini ifa etmiş olsalar dahi, kolhoz idaresinin yapılmasını istediği diğer kolhoz işlerini de yapmak mecburiyetindedirler. Böyle bir teklifi reddeden, çalışma gücünde olan işçiler, Ziraî Artel Nizamnamesinin 17 nci faslında (maddesinde?) belirtildiği üzere «iş disiplinini ihlâl etmekten mesul tutulurlar» (Kolhoz Kanunu Meselelerine Dair El kitabı, Moskova, 1955, sf. 343).

İşçiler bir «takım başı»nın nezareti altında, muayyen kolhoz işlerini görmek üzere «takım»lar halinde teşkilâtlandırılmışlardır. Her takım muayyen bir işte ihtisaslaşır. Bir işçi kolay kolay «takımını değiştiremez. Daha fazla ihtisas isteyen işler için takımlar daha küçük parçalara bölünebilir.

«Değişen bünye» ve «Komünizmin büyük inşaat işleri» devresinde kolhoz işçileri, sun'î göller, su depoları kazıp meydana getirmeğe, meşe palamudu ve sarı akasya tohumu toplamağa, orman yetiştirmeğe mecbur tutuldular. Stalingrad ve Kuibyshev hidroelektrik inşaatında çalıştırılmak üzere, işçiler kolхозlardan alınarak, takımlar halinde inşaat mahallerine gönderildiler. «Sotsialisticheskoe zemledelie» gazetesi, 1949-52 devresine ait olan, bu cins haberlerle doludur. Bu haberlerden biri bile, kolhoz işçilerinin yaşadığı hayatı ve komünist propagandasının traji-komik halini, çok güzel ortaya koymaktadır. Adı geçen gazetenin 6 Ekim 1950 tarihli nüshasındaki bir haberde şunlar yazılıydı: «Hidroelektrik istasyonları, sulama kanalları ve şebekeler inşası işi, Sovyet köy işçileri için çok lüzumlu ve onların aşına oldukları bir konudur. Memleketimizde misli görülmemiş ziraî bir refaha yol açacak olan komünizmin büyük inşaatlarına, kadın erkek bütün kolhoz işçileri emeklerini katmak için ateşli arzularını ifade ediyorlar.»

Kolhoz işçilerinin geçinme şartlarına gelince. Bu hususta Sovyetler Birliği meseleleri ile ilgili mütehassıslar şikâyetçidirler. Zira Sovyetler Birliğinde bu meseleye ışık tutan istatistik kitapları, müracaat kitapları, risaleler mevcut değildir. İstatistik kitapları bu meseleyi çok zaman sükûtle geçirir veya son derece umumî ve bilinmeyen bir geçmişle ilgili izafî rakamlar verir. Meselâ «Narodnoe khozyaistvo SSSR (Sovyetler Birliğinin Millî Ekonomisi) Moskova, 1956, sf. 37» isimli istatistik müracaat kitabı, «köylülerin;

müşterek topraklarda çalışmalarını suretiyle hasıl olan ve kendi hususî toprak parçalarından doğan aynî ve nakdî gelirlerinin çalışan şahıs başına, mukayeseli fiyatlarla» 1950 de % 100 e, 1955 te % 155 e ulaştığını beyan eder. Gerçek miktar, mutlak rakamlar bir sır olarak kalır. Bu imkânsızlığı basında çıkan yazılar, haberlerden alınan malûmat ve diğer yardımcı kaynaklar, kısmen telâfi etmektedir.

Bilindiği gibi, ister nakdî ister aynî olsun, kolhoz gelirinin tamamını kolhoz işçileri arasında dağıtılmaz. Ekin ve hayvancılıktan elde ettiği mahsullerden kolhoz, dağıtımdan önce (nizamnamenin 11 inci md. ne göre) şu payları ayırmak mecburiyetindedir.

1 — Devlete karşı mükellefiyeti (Devlet hissesinin teslimi, ödünç alınan tohumların iadesi, MTS «Makina-Traktör İstasyonları» hizmetini mahsulle ödeme, anlaşmalara göre taahhüt edilen mahsulün teslimi)

2 — Tohum ve yem ihtiyatı tesisi

3 — Tohum ve yem sigorta ihtiyatı tesisi

4 — Sosyal yardım için mahsulün bir kısmını ayırma (sakat, yaşlıların ve çocuk evlerinin bakım ve idamesi için)

5 — Mahsulün bir kısmını hükûmete ve piyasaya satmak için ayırma.

Bütün bu mükellefiyetler yerine getirildikten sonradır ki, kalan mahsul artel üyeleri arasında pay edilebilir.

Nizamnamenin 12 nci maddesine göre, nakdî gelirin tevzii de aynı esaslara tâbidir. Yani kolhoz önce şu hisseleri ayıracaktır:

- 1) Muayyen devlet vergisini ödeme,
- 2) Sigorta primini ödeme,
- 3) Carî istihsal masrafları için para tahsisi,
- 4) İdare masraflarının karşılanması için tahsisat,
- 5) Kültür ve maarif işleri için tahsisat,
- 6) Bölünmez fonu takviye için tahsisat.

S. N. Prokopovich'in verdiği rakamlara göre, 1932-39 yılları arasında kolhoz işçileri, bir senelik emekleri mukabili, hububat hasılatının % 22,9 u ile % 35,9 unu ve bütün nakdî gelirin % 24,2 si ile % 54,2 sini pay ediyorlardı<sup>30</sup>. Diğer araştırmacı Naum Jasny, Sov-

30) S. N. Prokopovich, Narodnoe khozyaistvo SSR (Sovyetler Birliğinin Millî Ekonomisi), New York, cilt 1, 1952, sf. 272-3.

yet kaynaklarını kullanarak, kolhoz işçileri arasında da aynı gelirin (mahsulün) dağılışını şu tabloyla gösteriyor:

*1938 de kolhoz İşçileri Arasında Kolhoz Mahsulünün Tevzi  
(Mecmu hasılanın yüzdesi olarak)*

Hububat .....	26,9
Patates .....	27,4
Ayçiçeği tohumu .....	20,2
Sebze .....	10,2
Üzüm .....	5,6
Diğer meyveler .....	6,7
Et ve yağ .....	10,0
Süt ve tereyağı .....	12,0
Yumurta .....	28,0
Yün .....	8,0

Kaynak : Naum Jasny, The Socialized Agriculture of the USSR, Stanford University Press, Stanford, 1949, p. 691.

Son zamanlarda Sovyet basınına kolhozlar mevzuunda epeyce haber sızmıştır. Bunlara dayanarak Sovyet yazarı S. S. Sergeev'in<sup>31</sup> verdiği rakamlara göre, Krasnodar Krai'de mecmu hububat hasılatının kolhoz işçileri arasında dağıtılan kısmı 1951 de % 18,14 ve 1953 te % 16,9 idi. Aynı yıl Zaporozhe Eyaletinde, mecmu hasılanın % 12,8 i işgünü ünitelerine göre kolhoz işçileri arasında taksim edildi. Moskova eyaletinin Mytishchi, Ramen ve Lenin bölgelerine, 1953 ve 1954 yıllarında yapılan işgünü ünitelerine göre, mecmu hasılanın yüzdesi olarak, mahsul bakiyesi, şu nispetler dahilinde dağıtıldı:

	1953	1954
Hububat .....	18,4	28,6
Patates .....	21,7	15,1
Sebze .....	33,2	30,3
Süt .....	5,8	6,3
Et .....	—	—
Meyva .....	—	—

31) S. S. Sergeev, Voprosy ekonomiko-statisticheskogo analiza kolkhoznogo proizvodstva, Moskova 1956, sf. 717, 734, 746.

Sovyet istatistik mutalarının kifayetsizliği, kolhoz emeği için ödenen gerçek ve mutlak miktarın tespitinde büyük güçlükler doğurur.

Yukarıda bahsedilen eserinde S. N. Prokopovich'in verdiği bilgiye göre USSR kolhozlarında, kolhoz tarihinin ilk yıllarında, bir iş günü ünitesi için ödenen ücretler aşağıdaki gibi idi:

*1932 ile 1938 yılları Arasında Kolhoz Emeği için Ödemeler*

Hububat (Kg. olarak)	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
İşgünü ünitesi başına .....	2,3	2,9	2,8	2,4	1,6	4	2,2
Aile başına yıllık .....	600	690	990	910	630	1.750	960

*Para (Ruble olarak)*

İşgünü ünitesi başına .....	0,42	0,27	0,27	0,65	—	0,85	1,09
Aile başına yıllık .....	108	90	94	247	—	375	480

Kaynak : S. N. Prokopovich, Narodnoe khozyaistvo SSR, New York, 1952, vol. 1, p. 273.

1938 yılında işgünü ünitesi ve yıllık aile başına isabet eden ödemeler, 1913 fiyatlarına göre, aşağıdaki şekilde tashih edilmiştir:

*Her işgünü ünitesi için:*

Hububat .....	2,2 kg. x 0,07 ruble .....	0,16 ruble
Para .....	1,09 ruble : 18 .....	0,06 »
Yekûn .....		0,22 ruble

*Her Aile İçin Yıllık:*

Hububat .....	960 kg. x 0,07 ruble .....	67,20 ruble
Para .....	480 ruble : 18 .....	26,66 »
Yekûn .....		93,86 ruble

Kaynak : 1913 yılı hububat fiyatları ve 1913 ve 1938 umumî fiyatlar seviyesi, «V. S. Mertsalov, Tragediya rossiiskogo krestyanstva (Rus Köylüsünün Trajedisi), Kassel, 1949, sf. 82» deki mutalardan alınmıştır.

Komünist ihtilâlinde önce, Kharkov vilâyetinde, bir köylü ailesinin sadece ziraattan-ev sanayii ve diğer gelirler hariç-doğan

ortalama yıllık geliri, 521 ruble 10 kopek idi <sup>32</sup>. 1938 yılında bir kolhoz köylü ailesinin 93,86 rublelik geliri, Çarlık devri köylüsünün 500 küsur rublesiyle mukayese edildiğinde, kolhoz köylüsünün, fakir ve perişan Çarlık köylüsüne nazaran ne derece sefil ve bahtsız olduğu iyice anlaşılır. II. Dünya Harbi sırasında ve harpten sonra da, işçi geliri daha da düştü. Hruçev, 1953 te toplanan Parti Plenumuna sunduğu raporda, harpten sonraki kolhoz emeği gelirinin çok düşük olduğunu itiraf etmiştir. Bu tarihten sonra, kolhozların devlete teslim ettikleri mahsule daha yüksek fiyatlar tatbik edilmeğe başlandı. Bu tedbir kolhoz gelirlerinde ve dolayısıyla kolhozcu gelirlerinde nisbî bir artış sağladı. Buna rağmen sefalet derecesinde büyük bir değişme olmadı. Bu yıllarda kolhoz köylüsünün içinde bulunduğu şartları Sovyet basınından takip etmek mümkün olmaktadır<sup>33</sup>.

İstatistik mutalarına dayanılarak yapılan bir hesaba göre, 1956 yılında bir köylü ailesinin aylık geliri 290 ruble kadardır. Bu rakam Stalin devri rakamlarına göre çok yüksektir. Fakat Rusya'daki yük-

32) S. Dubrovsky. Stolpinskaya reforma, Moskova, 1932, sf. 139.

33 «Bir işgünü ünitesi için üçyüz gram hububat ve para olarak da 50 kopek» (N. Virta, Neva, Moscow-Leningrad, 1956, Nos. 7, 8, 9); «Bir işgünü ünitesi için her biri ikiyüz gram hububat ve para olarak da 1,6 kopek elde ediyordu» (I. Agranovskiy, Znamya, Moscow, 1956, No. 5); «Bütün bir işgünü ünitesinin karşılığı, elli kopek nakit ve üçyüz gram hububat» (S. Voronin, Neva, 1956, No. 7; «Kolhoz üyeleri bir işgünü ünitesi için bir şeyler kazanmaları icabettiğini unuttular. Ardi ardına üç sene, bir işgünü ünitesi için tek mangır bile almadılar» (G. Nikolaeva, Oktyabr, 1957, No. 4); «Birçok işgünü ünitesi hak ettim, fakat sevgili kızım, onlar bize (bu iş günleri için) rakamsız sıfırlar ödüyorlar.» (M. Sagalovich, Oktyabr, 1957, No. 4); «Bir iş günü ünitesi için aldığımızla yaşamak zorunda kalaydık, sadece bir tek patates yiyebilirdik. Allaha şükür kendimize ait küçük toprağımız bizi besliyor... Ufacık arazimiz sayesinde yaşıyoruz. Bir inek, birkaç koyun ve tavuk besliyoruz.» (S. Kruzhilin, Nash sovremennik, 1956, No. 1); «Eski bir battaniye ile rastgele örtülmüş bir yatak, bir kontrplak masa, kirli kırık çömlerler sıralı raflar, sobanın üzerinde eskimiş bir döşek...» «Burada kaç kişi kalıyor...?» «Dördümüz burada yatarız.» (Galina Nikolaeva, Oktyabr, 1957, No. 4, sf. 66); «Altı veya yedi nüfuslu aile bir odada barınıyor. Burası hem mutfak, hem yatak odasıdır. Çamaşlıklarını burada yıkarlar ve kendileri de bir tekne içinde burada yıkanır. Çocuklar derslerini burada öğrenir... Kim daha iyi yaşıyor.. İnekler mi, yoksa kolhoz işçileri mi? Buzağlar mı, yoksa çocuklar mı?...» (Valentin Ovechkin, Novy mir, Moscow, 1956 No. 9, sf. 139).

Bu ibret verici satırları W. Sukiennicki nin adı geçen raporundan naklediyoruz.

sek fiyat seviyesiyle kıyaslanınca, bu meblâğ da manâsını kaybeder. Meselâ bu ücretin gerçek kıymeti hakkında, şeker (kilosu 9,40 ruble), tereyağı (kilosu 28 ruble), kışlık palto (454 ruble) fiyatları vasıtasıyla bir fikir edinebiliriz.

Kolhoz idarecilerinin ücretleri, hükûmet ve parti tarafından tespit edilmiş esaslar dahilinde ödenir. Kolhoz reisi her ay aşağıdaki bedellerle alacaklandırılır: 1.500 hektarın üzerindeki ekili araziler için 54 işgünü ünitesi, yüzden fazla inek için 14 işgünü ünitesi; 200 den fazla kümes hayvanı için 3 işgünü ünitesi v.s.

Orta büyüklükte bir kolhozun reisi, ayda yaklaşık olarak 70 ve yılda 740 ın üzerinde işgünü ünitesi alır. Ayrıca bir milyon rublenin üzerindeki çiftlik gelirinden ayda 400 ruble nakdî mükâfat ve hizmetin uzaması ve istihsal plânı fazla mesaisi için de ek tazminat alır. Yardımcısı, reisin gelirinin % 80-90 ını, muhasip % 60-80 nini, fennî ziraatçı ve hayvan mütehassısları % 60-90 ını alırlar. Takım-başılar ayda 35-70 işgünü ünitesi ile, hemen hemen kolhoz reisi kadar alacaklandırılırlar. (Spravochnik predsdatelya kolkhoza, Moskova, cilt: 1, 1956, sf. 156-63).

Makinistler günlük standart işleri için 4-7 işgünü ünitesi ile alacaklandırılırlar. (Sbornik konsultatsii po voprosam kolhoznogo prava, Moskova, 1955, sf. 238). Ayrıca makinistler, takımbaşılar; yardımcıları, her işgünü ünitesi için, 5-7 ruble para, üç kilo hububattan ibaret garanti edilmiş bir ücret de alırlar. Bundan çıkan netice, makinistlerin alelâde kolhoz işçilerinden 3-5 misli fazla ücret aldığıdır. Komünist rejiminde ücret müsavâtı olduğu iddiasını bu misal bile tek başına yalanlamaktadır. Esasen Stalin de, «ücret müsavâtı» fikrini takbih etmiş, bunun «küçük burjuva sapkınlığı» olduğunu söylemişti.

Kolhoz reisleri, yardımcıları, muhasiplerinin sayısı 250.000 kadar tahmin edilmektedir. Bir o kadar da diğer işletme idarecileri mevcuttur. Böylece idare kadrosu yarım milyonu aşar. Hruçev. kolhozlarda çalışan 277.000 mütehassıs ve yüzbinlerce takımbaşından bahsetmiştir. Bunlara MTS'den devrolunan birbuçuk milyon teknik personel ve makinisti ilâve edince ve diğer imtiyazlı kimseleri ekleyince, 3,5-4 milyonu bulur. Yani kolhozlarda çalışan halkın % 10-12 si kadar. Hükûmet, bu yüksek tabaka (elit) vasıtasıyla, kolhoz işlerini idare ve murakabe eder.

Komünist cemiyetlerde fazla-kıymetin fertler arasında müsavi olarak taksim edileceği, kapitalist cemiyetlerde olduğu gibi muay-

yen bir azlığın cebine gitmeyeceği iddiasını, sanayi sahasındaki idareci sınıfa, partililere, ortadan kaldırılamayan spekülâörlere ve ziraattaki 4 milyona yakın «mutlu azınlığa» gelir bölünüşünde aslan payının düşmesi vakıası, güzelce yalanlamaktadır. Şehir spekülâörleri ve onlarla el altından işbirliği yapan komünist partisi patronları ve yüksek memurlar, milyonlar üzerinde oynarken, köylünün kolhozdan aldığı azıcık mahsul en ağır cezaya tabidir. 7 Ağustos 1932 tarihli «Sosyalist Mülkiyetin Korunması»na dair bir kararnamede, «Kolhoz Sosyalist Mülkiyeti»ne verilecek bir zararın veya bu mülkiyetin kolhoz üyeleri tarafından sahiplenilmesinin, sadece birkaç patates veya bir avuç dolusu hububat almanın sert cezaya, hattâ ölüm cezasına tâbi olduğu belirtiliyordu. Bu sert cezalar, 1931, 33, 34 yıllarındaki kıtlık, kolhoz işçisini canından bezdirdi. Fırsatını bulan şehirlere göç etti. Askerler terhisten sonra, öğrenciler mezuniyetten sonra kolhozlara dönmediler. Kolhozlarda kadınlarla, yaşlı erkekler kaldı.

Köylülerin kollektif mülkiyetten, kolhozlardan nefret etmesi, kuvvetli ferdi hususî mülkiyetçi, gelenekçi bir temayül göstermeleri Sovyet idarecilerini biraz geriletti. Köylüye biraz tâviz, imtiyaz vermek zorunda kaldılar. «Ziraat Artel Örnek Nizamnamesi»nin ikinci maddesi ve Anayasanın yedinci maddesine göre, kolhoz köylüsüne evinin yanında hususî mülkiyet konusu küçük bir toprak parçası verilmesine karar verildi ve birkaç hayvan beslemesine müsaade olundu. Parti Merkez Heyeti ve Halk Komiserleri Meclisi'nin 27 Mayıs 1939 tarihli kararıyla, hususî arazilerin büyüklüğü 1 ilâ 5 dönüm olarak tespit edildi. Ekstansif ziraat bölgelerinde bu had on dönüme kadar çıktı. Aile başına bir inek, bir-iki dişi domuz, birkaç koyun, bir miktar tavuğa müsaade olundu.

Prof. Dr. William N. Loucks'ın adı geçen kitabında belirttiği gibi, Rusya'da Marksist teori ile, kolhoz köylüsüne verilen hususî mülkiyet konusu küçük arazi arasında, hiç bir doktrin uzlaşması, telif tecrübesi yapılmamıştır.

Sosyalleştirilmiş topraklarda emeğin karşılığı tam hakkıyla verilmediğinden, ziraat işçileri tıpkı efendisinin toprağında çalışmaktan kaçınma çareleri arıyan serfler gibi, mümkün olduğu kadar işten kaçındılar. Kolhoz çiftçilerinin müşterek arazi üzerinde çalışma yerine, kendi küçük arazilerinde çalışma hususundaki temayül-leri, kollektif çiftçiliğin ibretli ve acı taraflarından birini teşkil eder. Kolhoz köylülerinin kendi arazilerinden aldıkları mahsulün «kol-

hoz pazarları»nda satılması, onlara, kolhoza muhtaç olmadan yaşama imkânını verirken, istihsal edilen mahsuller de memleket ekonomisinde mühim bir rol oynamaya başladı. Bu gelişmeden memnun olmayan idareciler, «yardımcı çiftliğin» inkişafına manî olacak birçok engeller ortaya atıldılar ve kolhoz işçilerini kolхозlarda çalışmaya zorladılar. Hususî çiftlikler, kollektif mülkiyetle hususî mülkiyetin bağdaşma, anlaşma noktası değil, bilâkis ihtilâf ve tezat sahasıydı; devlet menfaati ile çiftçinin menfaatinin tam manâsiyle çatıştığı yerdi.

1939, 1943, 1950, 1951 tarihli kanun ve ek kanunlarla; hususî çiftçilik hakkında sert tedbirler alındı. Yardımcı çiftlik mecmu gelirinin % 60 ını geçen çok yüksek bir zirai vergi ihdas edildi. 1942 de mecburî asgarî işgünü üniteleri arttırıldı, 12 yaşına kadar çocuklara teşmil edildi. 1949 da kabul edilen kollektif çiftlik hayvanlarını arttırma hakkındaki üç yıllık plân, köylülerin hayvanlarının kolhozlar tarafından satın alınmasını derpiş ediyor, hususî hayvanlar için tahdit edici hükümler koyuyordu. Bu tedbirlere karşı kolhoz işçileri türlü şekilde direnmeğe başladılar. Hububat ihtiyatlarını saklamak, geniş ölçüde hayvan kesmek, tespit edilmiş fiyatla devlete hububat satmamak, parti ve Sovyet memurlarına karşı sert muamele, kavga, devlet hububat merkezlerini yoketmek, kolхозlara girmekten kaçınmak, köyleri terkederek sanayi bölgelerine yerleşme, ekin sahalarını daraltma, kolhoz idaresini ele alma ve köy Sovyetlerini, yani köydeki Sovyet iktidarını yıkma, ziraa makinalarının kötü tamiri toprağı kötü şekilde işleme, tohumu zamanında ekmeme, mahsulü zamanında kaldırmayıp, sonbahara bırakma suretiyle yağmur ve kar altında kalmasına sebep olma gibi sayısız pasif mukavemet hareketleri.

Sovyetler Birliğı Anayasasının 8 nci maddesine göre, bir kolhozun toprağı o kolhoza «ebedî» olarak verilmiştir. Fakat 1950 de kolhozların birleştirilmesine, genişletilmesine başlandı. 1950 nin sonunda mevcut 252.000 kolhoz, 121.400 e, 1952 sonunda 94.800 e, 1954 sonunda 87.100 e indirildi. Bu rakam 1960 dan sonra 55.000 civarına düştü. Eylül 1953 plenumu'dan sovhozların geliştirilmesine ve sayılarının arttırılmasına karar verildi. Birçok kolhoz toprağı, sovhozlara verilerek, kolhozların «ebedî» malî elinden alınmış ve Sovyet anayasası ihlâl edilmiş oluyordu. Bu ve hususî çiftliklere konan tahditler, kolhoz işçilerinin haklarını ihlâl ederek, dolayısıyla Anayasa hükümlerini de ayaklar altına almış oluyordu. Fakat Rusya'da

kim kimden dâvacı olabilirdi? Hür ülkelerdeki gibi bir anayasa mahkemesi mevcut değildi.

Haklarını kanunî yoldan alamıyan işçiler zor yoluna başvuru-yorlardı. Parti Merkez Heyeti ve Halk Komiserleri Meclisininin 16 Eylül 1946 tarihli ve «Kolkoz Nizamnamesini İhlâl edenlere karşı Mücadele Tedbirleri» hakkındaki kararıyla, kolhoz teftiş işlerini teşkilâtlandırarak bir heyet kuruldu. Üç ay içinde teftiş edilen 220.000 kolhozdan 198.000 inde cemaat arazisinin ilhakı ile ilgili 2.255.000 vakayı meydana çıkardı. Bu yüzden 521.000 hektar arazi işçilerden alınarak, kolhozlara iade edildi.

1938 de kolhoz işçilerinin hususî mülkiyetindeki hayvanlar memleket hayvancılığının hemen hemen yarısına tekabül ediyordu: Sığır % 49,3, koyun-keçi % 46, domuz % 49,9; 1958 de bu nisbet hayli düşmüştür: Sığır % 30,7, koyun-keçi % 16,8, domuz % 23,7; toprak sahasında da aynı düşmeyi görebiliriz. 1937 de hususî arazilerin toplamı 9.065.000 hektarı buluyor ve bunun 5.021.000 hektarı ekiliyor, diğer kısmında hayvan besleniyordu. Yani o zaman mevcut 18,5 milyon köylü ailesinin herbiri ortalama 0,49 hektar toprağa sahipti ve bunun 0,28 hektarı ekiliydi. 1 Kasım 1955 e kadar hususî toprakların mesahası 7,4 milyon hektara düşmüştü. Fakat ekili toprak aksine 5.650.000 hektara çıkmıştı. Böylece 1956 nın başlarında 19,9 milyon kolhoz ailesi başına 0,38 hektar toprak düşüyor ve bunun 0,29 hektarı ekiliyordu. Hükûmet kararlarıyla hususî arazilerin mesahası daraltılırken, işçilerin gönüllü gayretinin bir neticesi olarak ekili arazinin yüzölçümü arttı. Sadece bu misal, kolhoz işçisinin hususî arazisine nasıl bir sevgi ve inatla bağlandığını gösterir. Mecburî asgarî işgünleri ünitelerinin arttırılmasına, kendi arazilerinde çalışmak için sadece bayram günleri ve geceleri kalmış olmasına rağmen, çocuk çocuk çalışıp, o bir avuç topraktan maişetlerini çıkarmağa çalıştılar.

#### MAKİNA-TRAKTÖR İSTASYONLARI (MTS)

1958 yılına kadar, küçük bazı makinalar müstesna, kolhozlar traktör ve ağır makinalara sahip değildi. Ekim, kazma toplama, sökme, harmanlama işlerini yapan traktör ve her türlü ziraat makinası MTS'nin elinde idi. Kolhozların her türlü ihtiyacını bu istasyonlar karşılıyordu. MTS devletin malı idi ve devlet tarafından idare ediliyordu. Kolhozlarla yapılan anlaşmalara göre, ekim ve hasat

işlerinden doğan alacakları MTS ye aynı olarak, yani mahsulle ödeniyordu. Bu ödemeler hükümet fabrikalarında kullanılacak ham madde ve sebze meyvedan ibaret olurdu.

Ocak 1933 de Makina ve Traktör istasyonlarının siyasî şubesi kuruldu. Bu şubeler Parti Merkez Komitesinin doğrudan doğruya emir ve nezareti altında çalışıyorlardı. Bu itibarla köylerde kolhozlarda Komünist Partisinin «Gözü ve kulağı» idiler. 1934 sonlarında, 3.500 MTS, 281.000 traktör ve ziraat makinasıyla, 240.000 kolhozu siyasî ve iktisadî baskı altında bulunduruyordu.

1958 reformundan önce, 8.000 MTS mevcut olup, o zaman sayısı 80.000 kadar olan kolhoza hizmet ediyorlardı. Her MTS, on kolhozun ziraat işlerini görüyordu. 3 milyon vasıflı makinist, şoför, mühendis ve mütehassısı vardı. MTS'ler, devlet sanayi proletaryasının hukukî statüsüne tâbiydi.

MTS idaresi ile kolhoz idaresi arasında zaman zaman uyumsuzluklar oluyordu. MTS tam zamanında ekim veya harman işine yetişemiyor, birçok zarara sebep oluyordu. Her tarafta şikâyetlere sebep olan bu ikili idare, kolhoz dışı makina istasyonunun kaldırılması, ıslahı için çareler arandı. 22 Ocak 1958 de Minsk'de Hruçev, MTS'ye çatan bir konuşma yaptı. Nisanda Parti Merkez Komitesi ve Hükümet MTS'nin bütün makinalarının kolhozlar tarafından satın alınması için kararname yayınladı. Krediyile makinalar kolhozlara devredilmeğe başlandı. 512.000 traktör ve 221.000 harman hasat makinası devrolundu. Diğer makinalarla birlikte, kolhozlara 17 milyar rubleye mal oldu.

Makina Traktör istasyonları, Tamir ve Donatım İstasyonu haline getirildi. Fakat kolhozlarda kendi tamir işlerini kendileri görme temayülü vardı. 1960 da hükümetin muvafakatı ile birçok kolhozda tamir bakım atölyeleri açıldı.

MTS makinalarının ve mülkiyetinin kolhozlara devri isteğini vaktiyle Stalin reddetmişti. Birincisi, devlet mülkünü, kooperatif mülkiyeti haline çevirmeği arzulamamıştı. İkincisi, bu devir işi, kollektif mülkiyetin yüksek şeklinden, daha aşağı şekline dönüş sayılırdı.

#### HRUÇEV ZAMANINDA KOLHOZLAR ve ZİRAAT EKONOMİSİ

1953 de Parti Merkez Heyetinin Eylül Umumî Toplantısında, memleket ziraatinin bütün dallarında büyük bir düşme olduğu be-

lirtildi. Gerçekten 1953 de adam başına hububat 412 kilo, 1913 de ise 527 kilo idi. Demek ki 40 yılda Sovyet ziraatında büyük bir terakki sağlanamamış, adam başına hububatta 115 kiloluk bir düşme olmuştu. 1963 de ancak 38 kiloluk bir artış elde edilebilmişti. Hayvan sayısında da büyük bir düşme olmuştu. Bir kayıda göre inek sayısı 1953 başında, 1916 sayısının % 13 üne düşmüştü. Buna mukabil nüfus 1928 denberi % 25 kadar, yani 40 milyonun üzerinde artmıştı.

1949 da, yani üç yıllık hayvancılık plânına başlanmasından bir yıl sonra (1950 de), memleket yemsiz kaldı, hayvanlara saman bile kâfi gelmedi. 1953 yılının başında iri baş hayvan ve inek miktarı, 1949 öncesinin hayvan sayısından da aşağı düştü. Bu, Sovyet sosyalist ekonomisinin insan ruhiyatına yabancı kalarak, sırf baskı ve tedhişle başarıya ulaşmak isterken, nasıl bir yenilgiye uğradığını, ve komünist ekonomisinin ne derece hayatiyetten mahrum olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir.

Hruçev, on yıl içinde Sovyetler Birliğinin hububat ihtiyacını karşılayacağını ümid ediyordu. Bunun için ekstansif ziraata ehemmiyet vererek, Kazakistan'ın bakir topraklarına sahip çıkıp, oraları buğday anbarı haline getirerek, mevcut toprakları ekim için genişleterek işe başladı. 1959 yılına kadar ziraat işlerine, maddî ve teknik vasıtalara yapılan yatırımlar, 1917 yılından başlayarak, 40 küsur yıl içinde, 450 milyar rubleyi bulmuştu. Bu rakamın mühim bir kısmı Hruçev zamanında yatırılmıştı. Böyle olduğu halde, Hruçev' in 10 yıllık plân devresi sona ermeden önce 1961 de, ekim ayında XXII. Parti Kongresinde şöyle diyordu: «Sovyetler Birliği yakın zamanda milletlerarası hububat piyasasında mühim bir yer alacak ve emperyalist efendilere ziraat işlerimizin nasıl geliştiğini böylece duyurmuş olacaktır.» Fakat bu konuşmanın üzerinden üç yıl geçmeden Rusya, kapitalist dünyaya el açmak zorunda kalmış, nüfusunu besleyebilmek için onlardan buğday ithal etmiştir.

1962 Martında Parti Merkez Plenumu'nda Hruçev, Sovyet rejiminin 44 yıllık ziraat politikasını sert bir dille takbih etmiştir. Bu 44 yıla kendi iktidar devresi de dahildir; Hruçev, suçu esaslı bir ziraat teşkilâtı kurmamış, Çarlık devresi ziraat teşkilâtını devam ettirmiş olanlara yüklüyordu. 23 Martta neşredilen kararnamede, Sovyet Sistemi çerçevesinde ziraat işlerinin «lâyık veçhile idare edilmemiş» olduğu açıkça ifade olunuyordu (Selskaya Jizn gazetesi, Moskova, 6.3.1962).

Hruçev'e göre, o güne kadar kolhozlarda, istihsal hususunda «bir nevi muhtariyet» mevcut olagelmıştır. Hruçev, kolhoz, faaliyettinin bütün menfî neticelerini hep bu kısmî «muhtariyet»e yüklemektedir.

Gene Plenom'da Hruçev'in itiraf ettiğine göre, komünist hükümeti, nüfusu gereken ölçüde yiyecek maddeleriyle ve sanayii de ham madde ile doyurmak imkânından mahrum bulunmaktadır (Pravda, 6.3.1962). Sovyetler Birliği Merkez İstatistik İdaresi (TsSU)nun verdiği raamlara göre, 1961 de, 1913 yılına kıyasla, gayri safi ziraat hasıla birbuçuk misli artış gösterirken, bütün ekin sahalarında hektar başına hububat verimi düşmüştür (Kommunist, 1962, No. 5, sf. 51).

Hruçev, ziraat teşkilâtının yeniden teşkilâtlandırılmasını arzu ediyordu. Bunun için eyalet, ülke, muhtar ve müttefik cumhuriyetlerde Ziraat İşleri Komitelerinin teşkilini istedi. Bütün bu sistem, merkezde yerleşecek Sovyetler Birliği Ziraat İşleri Komitesi tarafından idare edilecekti. Bu komitenin reisi başbakan yardımcısıdır. Bu komite, ziraat mahsullerinin bir plân içinde istihsalı, gübreleme, makinalı ziraat v.s. gibi ziraat kalkınmayı tahakkuk ettirecek işlerle uğraşacaktı. Yani bütün kolhoz ve sovhoz sistemi bu komitenin eline veriliyordu. Mahallî komiteler ise parti birinci sekreterlerinin riyaseti altında bu işleri görecekti, merkezin emirlerini yerine getireceklerdi. Hruçev, bu kerameti teşkilâta görüyordu. Cevhere değil surete, içe değil dışa bakıyordu. Sistemin bizatihî kendisinde kusur aradığı yoktu. Ona göre komünist sistemi mükemmeldi, kusurdan münezzehti. Gerçekte ise kusuru başka tarafta aramak gerekiyordu. Nitekim Sovyetlerde 1959 yılına kadar ziraat sahasına, 450 milyar rublenin üzerinde sermaye yatırılmıştı. «Sovyet ziraat işleri alanının mütehasıs bakımından zayıf durumda olduğu da söylenebilir. Şöyle ki, bu alanda yüksek ve orta tahsilli olmak üzere 500 binin üstünde bir mütehasıs kadrosu çalışmaktadır. Bu demektir ki, S. Birliğinde bir çiftlik başına ortalama hesapla 10 mütehasıs isabet etmektedir.

S. Birliğinde, geniş ölçüde ziraat ilmî araştırma müesseseleri vardır. Meselâ, 152 ilmî-araştırma enstitüsü, 413 tecrübe seleksiyon istasyonu 22 makina-deneme istasyonu, 220 tecrübe tarlası ve devlete ait, cinsleri deneme işlerine ayrılmış 1554 toprak parçası, hep Sovyet ziraatına hizmet etmektedirler. Bütün bunlardan başka, Sovyetler Birliğinde 7 tane ziraat ilim akademisi mevcut bulunmaktadır. Sovyet ziraatı her yıl yüksek ve orta tahsilli yeni mütehasıs

kadroları ile tamamlanmaktadır. Bu mütehassıs kadrolarını da 600.000 öğrencisi bulunan 803 yüksek ve orta ihtisas okulu yetiştirilmektedir. Bu müesseseler, her yıl 124.000 ziraat mütehassısı vermektedir.

Kolhoz ve sovhozların idare işleri çoklukla mütehassısların eline verilmiştir. Meselâ 1959 da kolhoz reislerinin 29.580 i veya % 53 ü yüksek veya orta tahsil görmüş mütehassıstı. Bundan başka, yine ayrı tahsil dereceleriyle 6.600 kolhoz reisi yardımcısı, 14.600 takımbaşı ve 7100 çiftlik idarecisi ziraat işlerinde çalışıyordu. Buna, bu mütehassıslardan % 93,5 nun Komünist partisi üyesi ve adayı olduğu hususunu da ilâve edersek, Sovyet ziraat işlerinde Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi gözüyle siyasî yönden ve ziraat bilgisi bakımından da güvenilir ve kalifiye insanların yer almış olduğu açıkça ortaya çıkmış olur. Ayrıca 1956 da kolхозlarda çalışan idareci ve mütehassıs kadrosu 1,5 milyon kişiyi, makina-traktör istasyonlarında çalışanların sayısı da 600 bin kişiyi buluyordu. (Voprosı ekonomiki, No. 5, 1958, sf. 51). Görülüyor ki o tarihlerde Sovyet ziraat işlerinde çeşitli Komsomol (genç komünist) postaları, kol şefliği ve saireyi hesaba katmazsak, 2 milyonun üstünde (çalışmaya müsait kolhoz nüfusunun % 7 sinden fazlası) bir «gözcü» kalabalığı mevcut bulunuyordu. Elbette, idare işini ve kontrolü sağlamak için bu sayıda idare kadrosu yeter, hattâ artar bile.

Nihayet, Sovyetler Birliğinde ziraat işlerini başarıyla yürütmek için zengin tabii şartlar mevcuttur. İşte bütün bu şartların mevcut olmasına rağmen, Sovyetler Birliğinin ziraat işleri, Komünist rejiminin mevcudiyeti boyunca, NEP (yeni iktisadî siyaset) devrinin birkaç yılı hariç, derin bir buhran içerisinde kıvrılmaktadır...

Sovyet köylüsü, kendi atalarının geleneklerine ve yüzyıllar boyunca vücuda getirdiği topraktan faydalanma sistemine sadık olarak, köylüleri komünist rejiminin birer robotu haline sokmaya çalışan Sovyet devlet iktidarının tedbirlerine karşı koymaktadır....»

19.1.1959 tarihine ait Sovyet istatistik rakamlarına göre, Sovyetler Birliğinde 1930 da çalışma gücünde olan kolhoz ahalisi 60 milyonun üstünde bulunuyordu. 1939 da 45 milyona indi. 1926-38 de 20 milyon kolhozcu şehirlere göç etti. 1939-58 arasındaki 20 senelik devrede de 20 milyondan fazla köylü şehirlere göçtü.

1964 ten sonra Sovyet ziraat işlerinin gelişme program ve metodları tamamiyle değiştirilmiştir. 1963 sonbaharında Krasnodar şehrinde toplanan Ziraat işçileri İstişare Toplantısında Hruşev, ziraatta ekstansif ziraatı derhal bırakarak, bir anevvel entansif sis-

teme geçmek gerektiğini ileri sürmüştür. Artık bundan sonra, ekim sahaları genişletilmeyecektir. Bâkir toprakları işleme fikri, bırakılıp, mevcut toprakları sun'î gübre ile takviye etme fikri benimsendi. Fakat Sovyetler Birliğinde sun'î gübre istihali oldukça düşük seviyededir.

Görülüyor ki, Hruçev birkaç yıl içinde hakikatin acı sillesini yemiş, ziraat teşkilâtının biçimden biçime sokulmasının derde deva olmayacağını anlamıştı. Bu defa kurtuluşu entansif ziraatte arıyordu. Sun'î gübrenin Amerika ve Avrupa'da kullanıldığı mikyasta istimalî halinde Sovyet ziraatinde inkişaf görüleceği umulabilir. Fakat esas hastalık sistemdedir, düzendedir. Sovyet sistemi değişmedikçe, komünist düzeni ortadan kaldırılmadıkça, bu sahada başarı mümkün değildir.

#### HRUÇEV'DEN SONRA ZİRAAT :

Hruçev'den sonra Sovyet idarecileri kolхозlarda büyük değişiklik yaparak, köylere biraz daha imkân sağlamağa çalıştılar. Kolхозlarda biraz kooperatif esaslarına yaklaşıyor, sovхозlarda olduğu gibi, işçiye asgarî bir ücret garanti ediyorlardı. En azından ayda bir defa, nakden ödenecek olan garantili ücretler için, Sovyetler Birliği Devlet Bankası, kolхозlara 5 sene vadeli kredi açacaktı. Fakat garantili aylıkla yetinilmemiş, işçiyi müessesenin işlerine lâkayt bir memur ve müstahdem halinden çıkarmak için, kolhozun sene sonu kârına iştirak sağlanmıştı. Böylece işçinin ilgisi oldukça çekilmiş olacaktı.

Parti Merkez Komitesi ve Sovyetler Birliği Bakanlar Heyetininin 16 Mayıs 1966 tarihli kararnamesiyle yapılan bu köklü değişmeye göre, kolhozların gelirlerini dağıtmadan önce, devlet hissesini ve diğer mükellefiyetleri yerine getirme mecburiyeti ortadan kaldırıyordu. Bu mükellefiyetlerin ifasından sonra, kolhoz işçisine yukarıda açıkladığımız gibi bir şey kalmıyordu. Yeni sistemde, kolhoz işçilerine, sovhoz işçilerinin maaş kademeleri esas alınmak suretiyle yapılan ödemeden sonra, kolhozun diğer mükellefiyetleri yerine getirileceği derpiş edilmiştir. Eskisine nazaran hayli ileri ve gerçekleri gören bir karardır. Fakat kurulu düzen icabı, gerçeklerin bütün gereğini yerine getirmek mümkün değildir. Gerçek şudur:

«Hruçev'in tahditler devrinde bile kolhozcuların, bütün Sovyetler Birliği ekin sahasının ancak % 3,1 ini teşkil eden toprak par-

çalarında 1964 de memleket patatesinin % 60 ı, zerzevatının da % 39 u üretilmiştir<sup>34</sup>. Sovyetler Birliğinin umumî hayvan sayısının ancak % 28,8 ine sahip olan hususî hayvancılık sektörü, memleketin bütün kolhoz ve sovhozlarında üretilen etin % 42,2 sini, sütün % 42,7 sini yumurtanın % 74 ünü ve yünün % 21 ini sağlamıştır<sup>35</sup>. Sovyet kaynakları dahi, kolхозlarda çalışan Sovyet köylülerinin, esas olarak kendi şahsî gelirleriyle yaşadıklarını itiraf etmektedirler. Meselâ Sovyet Ekonomika selskogo hozyaystva dergisinde Riya-zan eyaleti kolhozcularının gelir kaynakları hakkında şu ilgi çekici bilgi verilmektedir: 1964 de kolhozcu ailesinin yıllık geliri 1664 ruble olmuştur. Bunun % 27,8 i kolhoz sosyalist geliri, % 55,1 i hususî toprak geliri olup, geriye kalan % 17,1 i de kolhozcular dışardan kazanmaktadır<sup>36</sup> ....»

7 Kasım 1964 de Brejnev, aynı yılın 10 Aralığında da Kosigin kolhozcuların hususî toprak parçalarından aldıkları mahsullerin yabana atılmayacağını bildirerek, bütün bu «hiç bir esasa dayanmayan ve akılsızca konan tahditlerin» kaldırıldığını beyan ettiler<sup>37</sup>.

Sovhozlarla kolhozların zarar ettiklerine dair haberler, Sovyet basınına sızmaktadır. Bu vakıa, komünist rejiminin en gerçek yüzüdür. İşçinin kısmen hissedar olduğu kolхозlarda zarar, sovhozlara nazaran daha azdır. «1965 de motörlü aletlerin izafî sıklığı sovhozlarda % 31,2 kolhozlarda ise % 23,4 nispetinde olmuştur. Traktörlerin sayısı, kolhozlarda sovhozlardakine kıyasla % 17, enerji donatımı % 2 küsur kadar azdı. Buna rağmen:

*1965 de sovhozların % 50 sinden çoğu, kolhozların ise % 28 i zararına çalışmışlardır<sup>38</sup> .... Sovyetler Birliği Tarım Bakanlığına bağlı 10.752 sovhozdan 5273 ü, 2 milyar 4 milyon ruble zarar etmişlerdir<sup>39</sup>.*

### — III —

#### RUS MAHKÜMU TÜRKLER ve KOLLEKTİVİZM

Bundan yüz sene önce büyük Türk mütefekkeri ve milliyetçisi Gaspıralı İsmail Beyin, Rusya'da İstanbul şivesi üzerine çıkardığı

34) Narodnoye hozyaystvo SSSR v. 1964 g., Moskova, 1965, sf. 252, 272.

35) Aynı eser, sf. 353, 361.

36) Ekonomika selskogo hozyaystva, No. 8, 1966, sf. 88.

37) Pravda, 7.11.1964, 10.12.1964.

38) Ekonomika selskogo hozyaystva, No. 2, 1967, sf. 10-11.

39) Voprosim ekonomiki, No. 11, 1966; sf. 39.

«Tercüman» gazetesi, Rusya Türkleri arasında Türk millî şûurunu canlandırmıştı. İsmail Bey, Türk dünyasını kurtaracak hamleyi «İşde, fikirde, dilde birlik» şiarında görüyordu. Yeni metod (usul-ü cedid) la öğretim yapan ve garp dünyasının ilim ve tekniği ile, Türk dünyasının kalkınacağına inanan İsmail Beyin fikirleri ve metodu, kısa zamanda Rusya Türkleri arasında rağbet buldu. Gaspıralı Türk dünyasındaki lehçe ve şive farklarını da kaldırmak için uğraşiyor, İstanbul şivesinin Türk-dünyasının ortak ağzı olmasını istiyordu. Gaspıralının fikirleri yeşerdi ve kendisinden sonra devam etti. Atatürk'ün yakın arkadaşlarından ve İstanbul Hukuk Fakültesi hukuk tarihi Ord. Profesörü merhum Sadri Maksudî Arsal da, İsmail Beyin ilham verdiği insanlardandı. Bu ateşi Gaspıralı'dan alan Sadri Maksudî Bey, Rus Dumasında, komünist ihtilâlinde önce, Türkleri temsil eden bir milletvekili olarak; yeri geldiğinde şöyle bağırıyordu:

«Dünyada büyük bir Türk milleti vardır, olmuştur, olacaktır ve bu milletin varlığına ve geleceğine hiç bir kuvvet engel olamayacaktır.»<sup>40</sup>

Gaspıralı'nın İslâm ve Türk Kültürü ile modern hayatı telif eden usulüyle kurulan cedid mektepleri bütün Kırım, İdil ve Azerbaycan'a yayıldı. Türkistan'da 1915 e kadar 100 cedid mektebi açılmıştır. Türk dünyasında ayrıca dinî ve millî gayeli birçok dernek de kurulmuştu. Şubat ihtilâlinde ve Geçici Hükûmetin kuruluşundan sonra, imparatorluğun her tarafında birçok İslâm kongresi toplandı. 1917 Nisanında Orenburg'da toplanan Kazak-Kırgız kongresinde bölge muhtariyeti fikri açıkça ifade edildi. 1916 ihtilâlinin bastırılması sırasında, Kazak Türkleri Ruslardan bilhassa çok eziyet gördüklerinden Rus idaresinden ve müstemlekeciliklerinden kurtulmak hususunda diğer Asya Türk'lerinden daha çok istekli idiler. Kısa bir müddet sonra, 1 Mayıs 1917 de Moskova'da toplanan Bütün Rusya İslâm Kongresinde şu karar alındı: «Müslüman hakların menfaatlerini korumaya son derecede muktedir hükûmet şekli, millî, mıntıkavî ve federal prensiplere dayanan, ayrı bir bölgeye sahip bulunmayan milliyetler için ise, millî-kültürel muhtariyete istinat eden demokratik bir cumhuriyettir.»

20 Kasım 1917 de, yani Rus ihtilâlinde onüç gün sonra Ufa'da «Millî Meclis» toplandı. Din maarif ve maliye-bakanlıklarından iba-

40) A. Battal Taymas, Sadri Maksudî Arsal, Fikir Hayatı ve Eserleri, DERGİ, No. 9 1957, sf. 38.

ret üç bakanlık ihdas edildi<sup>41</sup>. İdil-Ural Türk Tatar Cumhuriyeti kurulmuştu. 9 Aralık 1917 de Hokend'de Türkistan Millî hükûmeti tarafından Türkistan muhtariyeti ilân olunmuş, Alaş-Orda Hükûmeti de Kazakistan'ın istiklâlini ilân etmişti. Buhara ve Hiyve hanlıkları da müstakil devlet olduklarını bildirdiler. 13 Aralık 1917 de Kırım Türklerinin Kurultayı (Millî Kurucu Meclis) müstakil Kırım Cumhuriyetini ilân etmişti<sup>42</sup>.

3 Aralık 1917 tarihli, Lenin ve Stalin'in imzalarını taşıyan meşhur beyannamede, Rusya Türklerine, Müslümanlarına şu iğrenç yalanlar söyleniyor, sahte vaadlerde bulunuluyordu:

«Rusya Müslümanları, İdil boyu ve Kırım Tatarları, Sibiryaya ve Türkistan Kırgız ve Sartları, Maverayı Kafkasya Türk ve Tatarları, Çeçenler, ve Kafkas Dağlıları, cami ve namazgâhları, dinî inanç ve âdetleri, Rusya'nın çarları ve müstebitleri tarafından tahrip edilen ve çiğnenen herkes. İnançlarınız ve âdetleriniz bundan böyle serbesttir ve onlara dokunulamaz. Millî hayatınızı tam hürriyet içinde kurunuz. Bu sizin hakkınızdır. Biliniz ki, haklarınız, Rusya'nın bütün halklarının hakları gibi, ihtilâlin ve onun organları olan işçi, Asker ve köylü Sovyetlerinin kudretli himayesi altındadır. Bu ihtilâle ve onun hükûmetine destek olunuz.»<sup>43</sup>

Rusya Türkleri, Müslümanları bu vaadlere kandılar ve millî hükûmetlerini, devletlerini kurdular. Fakat birkaç sene içinde Bolşevikler hepsini ortadan kaldırdı. Bu istilâyaya, «Emekçilerin kurtarılması, burjuva kompradorlarının imhası» adını veriyorlardı. Namus, vatan, din ve Türklüklerini korumak için silâha sarılıp, çete savaşları yapan Türkistan'lıları emperyalistlerin, kapitalistlerin, uşağı olarak ilân ediyorlardı. Neticede emperyalist komprador burjuvazisinin boyunduruğundan emekçi sınıfları kurtardılar (!). Bu kurtuluş hareketi (!) için yerli hainler, yerli komünistler, «Devrim komiteleri» kuruyor, gericilere, komprador burjuvazisine karşı savaşmak, emekçileri, marabaları kurtarmak (!) için, Rus Kızılordu birliklerini dâvet ediyor ve Ruslarla birlikte vatanlarını emperyalistlerden kurtarıyorlardı (!). Garip Azerbaycan'ın kurtuluşu da (!)

41) Geoffrey Wheeler, *Racial Problems in Soviet Muslim Asia*, Oxford Univ. Press, London, 1962, pp. 11-12.

42) G. A. von Stackelberg, *Sovyet Koloniyalizmi Problemi Üzerine* DERGİ 1960, No. 21, sf. 7.

43) E. H. Carr, op. cit., vol. 1, p. 323.

böyle olmuş, 1920 yılı baharında XI. Kızılordu İnkılap Şûrası, Bakû'nun kurtuluşu ile ilgili olarak Lenin'e şu telgrafı çekmişti:

Bakû, ordumuza ait ileri birlikler ve zırhlı trenlerle, 27 Nisan'da zaptedilmiştir. Azerbaycan'ın emekçi kitleleri Kızılordunun yardımı ile burjuva hükûmetini devirmiş ve Sovyet hakimiyetini tesis eylemiştir. Bugünlerde 200 kilometrelik bir mesafe kateden XI. orduya ait kahraman birliklerin yıldırım darbeleri sayesinde, iktidardan çekilmesiyle petrol hazinelerini de mahvetmek isteyen burjuvazinin bu cehennemî fikrinin gerçekleşmesi akim bırakılmıştır. Bu başarı bizim 1 Mayıs hediyemizdir. Beynelmilel burjuvazinin elinden alınan milyonlarca ton petrol stoku proletaryanın hizmetine arzedilmiş oluyor. Azerbaycan emekçileri kendilerini sermaye zulmünden kurtaran Kızılorduyu sevinçle karşılamakta ve bir kurtarıcı gibi tebrik etmektedir. Kızıl askerler de kendi tavır ve hareketleriyle proletarya devletinin liyakatli oğulları olduklarını ispat ediyorlar. Yaşasın Sovyet Azerbaycanı! Yaşasın Kızılordu!»<sup>44</sup>.

Ne karşılayan, ne sevinen vardı. Bir avuç hain müstesna, emekçisi köylüsü, kentlisiyle bütün Azerbaycan Türk'ü, Rusları silâhla karşılamıştı. Fakat büyük kuvvetler önünde, dış dünyadan yardım görmediği için, Macaristan gibi, mağlûp oldu. Petroller proletaryanın, yani Rus devletinin emrine verilmişti. Rus sınaî kalkınmasının en hayatî kaynağı Bakû petrolleri idi. Bu istilâ, Rus Emperyalizmini perçinlemek için atılmış çok kuvvetli bir adımdan başka birşey değildir.

İstilâya rağmen Azerî Türk'leri türlü yollarla mücadelelerine devam ettiler. Kâh dağlarda çete harbi yaptılar veya şehirlerde komünist partisine girip, idareyi ellerine almağa gayret ettiler. O devirde Azerbaycan Komünist Partisi sekreteri, Ermeni asıllı Leon Mirzoyan, «Proleter ve Enternasyonal Bakûnun, tabiatı itibariyle millî temayüller doğuran geniş bir köylü denizi ile kuşatılmış» olduğuna, telâş ve endişe ile işaret etmeğe başlamıştı (Bakinskiy Ra-boçiy gazetesi, Bakû, 1926, No. 45). Bir gazete, komünist Partisinin yıkımını yaklaştıran sağ temayülü kökünden yok etmek için, bütün

44) Süleyman Tekiner, Ekim İhtilâli ve Sovyet Doğusu Halkları, DERGİ, No. 47, sf. 23-24. Obrazovaniye SSSR, Vesikalax külliyyatı, 1917-24, Moskova-Leningrad, 1949 sf. 23-24.

köylülerin partiden ihracını istiyordu (Zara Vostoka gazetesi. Tiflis, 1929, No. 56). Mart 1929 da yapılan Azerbaycan Komünist Parti Kongresinde Parti'deki köylülerin sayısının 6.000 i bulunduğ u açıklanmıştır. Pravda gazetesi, «Milliyetçi köylü Azerbaycan'ın nihayet Proleter Bakû'sunu da istilâya muvaffak olduğ unu, kaza teşkilâtı gibi, Bakû komitesinin de onların nüfuzunda bulunduğ unu» itiraf ediyordu (Pravda, Moskova, 28.7.1929).

Tasfiyeler fayda etmedi. Proletarya edebiyatı ve kültürü bir türlü kurulamadı. Harp komünizmi ve NEP yıllarında silâhı elden bırakmamış olan Azerî köylüsü, kollektivizm safhasında mücadeleye devam etti. 1930 ve 1931 yılları Kızıl Rus Birlikleri ile yapılan büyük savaşlarla geçti. Azerbaycan kanlı bir harp sahnesi oldu. Hâdisesiz Milletler Cemiyetine (Birleşmiş Milletler Teşkilâtı) getirildi. Zulüm ve istibdadın Azerbaycan'da neler yaptığını, o zamanki Azerî Dergisi uzun uzun açıklamaktadır (Odlu Yurt, İstanbul, 1930, yıl 2, sf. 20 ve dev.). Bu kanlı hâdiseler dünya basınına da intikal etmişti. 31.7.1930 tarihli Journal de Genève ş unları yazıyordu:

.. Azerbaycan'da sel gibi kan akıyor. Bolşevik basını da mücadelenin ehemmiyetini inkâr etmiyor. Kızıl general Levandovski'nin yerine daha azimkâr olan general Yibenko'yu göndermek icap etti. Bunun ne demek olduğ u anlaşılır... Avrupa kendi, kapılarında vukua gelen hâdiselere karşı lâkayt kalamaz. Kafkasya bir evin siperidir; orada medeniyet ve vahşet çarpışıyor. Bugün hür yaşayan milletlerden, yarın hür olacak milletlere karşı faal bir teveccüh beklenilir.

Fransız, İngiliz, Alman, İtalyan ve Polonya gazetelerinde de, -ihtimal Türk basını susarken- bu büyük ayaklanmayı aksettiren, teveccüh dolu yazılar çıkıyordu.

Ayaklanma, çok kanlı şekilde bastırıldı. Azerbaycan ilim, san'at adamları, münevverleri kafile kafile Sibirya'ya sürüldü. Sadece Harp komünizmi devrinde «56» defa ayaklanmış olan Azerî köylüsüne büyük bir darbe indirildi<sup>45</sup>.

Bütün baskılara rağmen, Azerî Türkünün millî ş uurunun sönmeye başladığı geçen yaz anlaşıldı. Bakû'da, 1967 yazında, Türk Hükümet Heyetini karşılamak için bütün Azerbaycan ayağ a kalkmıştı.

45) Mirza Bala; Azerbaycan'da Köylü Mukavemetinin Millî Karakteri; DERGİ, No. 2, 1955, sf. 32-51.

1919 da bütün Türkistan'ı istilâ ettiler. Enver Paşa da şehit oldu. Dış dünyadan silâh ve cephane yardımı olmamış, dünya ilgisiz kalmıştı. Türkistan Türkleri Rus'lara karşı yıllarca kahramanca mücadele ettiler. 1918 den başlayıp, 1931 e kadar aralıksız ve 1931-39 devresinde ve ondan sonra da, zaman zaman başgösteren Türkistan millî ayaklanmasına Ruslar, «Basmacı Hareketi» adını verirler (Basmak, baskın fiilinden müştak olarak). Türkistan millî hareketinin lideri Veli Kayyum Han'ın ifadesine göre, Rus'lar millî ayaklanmayı küçümsemek, kötölemek için onu, basmakla, baskınla, haydutlukla vasıflandırıyorlardı. Bu millî harekete istisnasız bütün aşiretler katıldı. 1921-23 arasında savaş zirvesine erişti ve Türkistan'ın en ücra köşesine yayıldı. Onların himayesinde Türkistan Millî Hükûmeti kuruldu, Türkistan'ın istiklâlini ilân etti. Nihayet Ruslar baş edemeyince büyük bir ordu sevkettiler. Millî isyanı bastırmağa muvaffak oldular. Fakat sabotajlar, Sovyet tesislerinin havaya uçurulması devam etti. 1931 de İbrahim Bey idaresinde büyük bir isyan oldu. 1935 de dağlarda Sovyet birlikleri imha edildi. 1937 de Karakum'da Nurata Dağlarında büyük bir ayaklanma görüldü.

Bu ayaklanmaları, Millî-dinî isyanları, Sovyetler Marksist bir görüşle izah ederler. Meselâ bunlardan Sovyet tarihçisi Vasilevski'ye göre yüzbinlerce işsiz çiftçinin ayaklanması ile bu isyanlar doğmuştur. Bu iktisadî saikten başka, yerli burjuva milliyetçilerinin de tesiri olmuş. Feodalite, din adamları, aristokrasi, aşiret reisleri, mollalar halkı kıskırtmış. Yerli burjuvazi, İngiliz Emperyalizmi-1945 ten sonra İngiliz Emperyalizmine, Amerikan Emperyalizmi de katılmıştır. Marksist izahlarda iki Emperyalizm ele alınmağa başlanmıştır- ile anlaşılıp, kapitalizmi ihya edecektir. Köylerdeki kulaklar silâh, yiyecek, yem tedarik edip köylüyü isyana sevketmişlerdir. Ve nihayet köylüler Ruslar'ın yaptıkları hatalardan öyle alınmış ve kızmışlar ki, topyekûn bu harekete yardım etmişler. Aynı müellif, bütün Türk aşiretlerinin bu isyana katıldıklarını itiraf etmektedir<sup>46</sup>.

Bu isyanlar millî hareketlerdi ve en azından Afrika ve Asya'daki kurtuluş hareketleri kadar haklı, samimî ve meşru idi. Bir takım maddî ve iktisadî saiklerle doğmuş olsalardı, nisbî bir ferahlık getiren NEP devresinde sona ermeleri lâzımdı. Halbuki bu isyanların en kızıştığı devre, NEP devridir (1921 den sonrası).

46) Charles Warren Hostler, Turkism and the Soviets, London, 1957, pp. 161-4.

1924 de bütün Türkistan, Ruslar tarafından 5 cumhuriyete bölündü. Hive ve Buhara Hanlıkları, Türkistan Cumhuriyeti ilga edildi. Özbekistan Tacikistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri yaratıldı. Bu şekilde cumhuriyetlere ayırmaktan, kabile, aşiret esasına göre cumhuriyet kurmaktan maksatları, Türk dünyasının birleşip kendilerine karşı çıkmasını önlemektir. Onun için aşîrî hisleri, asabiyeti takviyeye., kabile ayrılıklarını arttırmaya çalıştılar. Türkiye ile ilgilerini kesmek için Arap alfabesini atıp, Türklere lâtin alfabesini verdiler. Fakat oyun kısa zamanda bozuldu. Türkiye de lâtin alfabesini kabul etmişti. Bu defa kapitalistlerin alfabesini bırakıp, proletaryanın alfabesine (Rus alfabesi) kavuştular. Fakat alfabe, beş Türkistan Cumhuriyetinde ve Azerbaycan'da ayrı ayrı tatbik edildi. Aynı alfabeyi kullandıkları halde, birbirlerinin kitap ve gazetelerini okuyamazlar. Ayrı ayrı edebî diller geliştirilmiştir. Türkiye ile dil ve kültür bağlarını koparmak için müşterek kelimeler, arapça ve farsça asıllı kelimeler yerine Rusçasını koymaktadırlar.

Troçki, «Ne zaman ki, millî kaderi tâyin hakkı, feodalizme ve kapitalizme karşı çevrilmiş bir harekettir, biz onu tanımakla kalmaz, ona bütün gücümüzle yardım ederiz» diyordu. Fakat, «millî kaderi tâyin hayali» «burjuvazinin elinde proletarya ihtilâline karşı» çevrilen bir silâh olursa «onu ezmek gerek» diyordu. Bu prensip Türkistan'da şöyle tatbik edildi: orada burjuvazi yerli Türk halkı, proletarya Rus halkı manâsına geliyordu. Kalinin 1929 da, Sovyet politikasının gayesi, «Kırgız bozkırı halkına, Özbek küçük pamuk müstahsiline ve Türkmen bahçıvanına, Leningrad işçisinin ideallerini benimsetmek için öğretim» dir diyordu. Bu, beyaz adamın Afrika'daki emperyalizminin, daha korkunç bir şekli idi<sup>47</sup>.

Bu öğretim ve terbiye işi önce baskı, sonra türlü taktik ve plânlı hareketlerle hazırlandı. Sovyet Marksizm nazariyatçılarından M. Kammari'nin kaydettiğine göre, «Sovyetler Birliğinde Rus dili, bugün artık bazı küçük milletler, kabileler ve halklar için sade kendi aralarında bir muâşeret vasıtası değil, belki bir ana dili haline gelmiştir.» Nazariyatçıya göre, «bu hâdise dil enternasyonalizmine götüren umumî zihniyetin bir tecellisidir»<sup>48</sup>.

Ruslar Türkistanlıları kültür sahasında yıkmaya uğraşırken diğer yandan da kolonyalizmin, müstemlekecilğin iktisadî sahada-

47) G. Wheeler, op cit., pp. 13-19.

48) G. A. von Stackelberg, aynı makale, sf. 16.

ki en güzel örneğini veriyorlardı. Özbekistan yalnız pamuk yetiştiriciliğine zorlanırken, pamuklu dokuma sanayii Rusya'ya teksif ediliyordu. Türkistan ve Azerbaycan pamuk ham madde anbarı oldu. Türkistan, bütün Sovyetler Birliği pamuğunun % 91 ini istihsal etmektedir. Halbuki Sovyetler Birliği dokumacılığının, pamuklu sanayiinin % 5 i Türkistan'a ait bulunmaktadır. Sovyet devletinin bir ton pamuk başına elde ettiği safi kâr yeni ruble ile 1389 rubledir (Kızıl Özbekistan Gazetesi, 25.1.1961 sf. 1)<sup>49</sup>.

«Sovyetlerin iddiasına göre, Türkistan müttefik Cumhuriyetleri sanayileşme alanında büyük başarılar elde etmişlerdir. Bu iddia yerindedir ve doğrudur. Fakat, ne var ki bu sanayi kimin hizmetindedir ve bunlardan faydalananlar da kimlerdir? Türkistan'ın muazzam ölçüleri bulan sanayi tesisleri ve ham madde kaynakları kimin emri altındadır? Bütün bunlar ancak ve ancak Sovyet İktidarı ve bu iktidarın dünya siyaseti için çalışmaktadır»<sup>50</sup>. Gûya Cumhuriyet olan Özbekistan'ın halini, ne derece Rusya'ya bağlı olduğunu şu misal çok güzel anlatmaktadır: Hruçev 1956 da Taşkend'e gittiğinde Özbekistan Ziraat İşçileri İstişarı Toplantısına da katılmıştı. Burada Özbekistan Başbakanı M. Muhiddinov, Hruçev'den Özbekistan'da piring ziraatına başlamak için müsaade istedi. Hruçev müsaade ve tasvip edince, Muhiddinov şöyle mukabele etti: O halde müsaade ediniz de piring ziraatına dair bir teklif hazırlayalım ve Sovyetler Birliği Bakanlar Heyeti ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesine sunalım» (Pravda Vostoka gazetesi, Taşkent, 25. 12. 1956). Bir cumhuriyetin başkanı ve hükûmeti patates ve pamuk ziraatından, piring ziraatine geçmek için Rus Komünist Partisinin ve Hükûmetinin iznine muhtaç olursa, o ülkeye müstemleke sıfatından başka ne sıfat ve isim bulunur?<sup>51</sup>.

Rus'ların Türk ülkelerini sömürmeleri ve Türk kültürünü yıkmaya hareketleri, Türk münevverleri arasında üzüntü yaratıyordu. Bu sebeple, iki dünya harbi arasında Türk ülkeleri komünist partileri mensupları arasında sayısız Pan-İslâmist, Pan-Türkist temayülleri görülüyordu. 1929 da Sultan Galiyev bu suçlama ile öldürüldü. Fakat fikirleri söndüremediler. Yakutlar arasında Çolbon (sabah yıldızı) mecmuası bu fikirleri telkin ediyor, Kulakovski'nin

49) Dr. Baymirza Hayıt, Sovyet Koloni Siyasetinin Bir Örneği Olmak Üzere Türkistan DERGİ, sayı: 25, 1961, sf. 36.

50) Aynı makale, sf. 37.

51) A. Von Stackelberg. sf. 12-13.

«Şaman'ın rüyası» isimli şiiri, hep Turancı fikirleri işliyordu. Aynı kaynaktan ilham alan Türkmen azatlığı (hürriyeti) teşkilâtı sabotaj ve kolektif çiftlikleri baltalama hareketine girişiyordu<sup>52</sup>.

Sovyetlerin gayretlerine rağmen bu millî ve dinî hisler öyle canlıdır ki, Sovyetler bile onun önünde aciz kalmıştır. Dinî ve millî geleneklere yalnız kolhozcu Türkmen köylüleri değil, üniversite öğrencileri ve münevverler de riayet etmektedirler. 11.1.1967 tarihli «Sovyet Literaturnaya» gazetesi bundan acı acı şikâyet etmektedir. Makalesinin birinin adı: «Güllerdeki lekeler» dir.

Sovyetler son zamanlarda, otoriteyi sağlamak, işleri düzene sokmak için, «büyük saygı gören otorite sahibi» ihtiyarların (aksakal) yardımına başvurmaktan ve *Türkmenistan kolhozlarında «Aksakal şûraları»* kurarak, bu saygı değer Müslüman aksakallarını «aktif sosyal işler ve öğretim faaliyetlerine» celbetmekten başka çare bulamamışlardı. Bu da şüphesiz Türkistan'da Türklüğe ve İslâmiyete karşı yürüttüğü, yıllar süren mücadélede Sovyet rejiminin ideolojik hezimete uğradığını göstermektedir<sup>53</sup>.

Sovyetlerin Kazakistan'da tatbik ettiği müstemlekecilik daha ibret vericidir. Sovyet kaynaklarında «Orta Asya ve Kazakistan» tâbirinin kullanılmasına itina gösterilmektedir. «Bu sun'î Sovyet tâbiriyle Kazakistan'ın Türkistan'dan ayrı bir bölge olduğu, tedricen Kazak Türk'lerinin, keza tek mil Türkistan Türklerinin şûurunda kökleştirilmek isteniyor<sup>54</sup>.

1954 te Ruslar, Kazakistan Komünist Partisi birinci sekreteri Cumarbay Şah Ahmedov'u vazifeden attılar. Yerine mühim iki şahsiyeti getirdiler. Bunlardan biri Leonid Brezhnev idi (Bu günkü Sovyetler Birliği Cumhurbaşkanı). Şah Ahmedov sekiz yıldır bu hizmetteydi. Bu gelişin iki sebebi olabilirdi. Biri Kazakistan'daki milliyetçi hareketlere karşı çıkmak, ikincisi yakında Kazakistan'da çok mühim şeylerin cereyan edeceği hususuydu.

Şah Ahmedov'un kabahati mahallî taassup göstermiş olması parti ve devlet idaresinde Kazak'ları istihdam etmek istemesiydi. Moskova ise «Siyasî vasıfları olan kabiliyetli halkı» (yani Rus'ları) istihdam etmek istiyordu.

Hâdise 1953-4 kışında patlak verdi. Hruçev ve yardımcıları Kazakistan'ın çehresini değiştirecek bir plân üzerinde çalışıyorlardı.

52) C. W. Hostler, op. cit., p. 165-8.

53) Dr. Edige Kırmal, Muhtelif Haberler, DERGİ, No. 47, 1967.

54) Bir Kitabiyat, DERGİ, No. 48, 1967, sf. 75.

Plân Kuzey Kazakistan'ın geniş bâkir topraklarının, Sovyetler Birliğinin hububat anbarı haline getirilmesini hedef alıyordu. Bu topraklar, Kazak Türklerinin, göçebelerinin hayvancılığı için bereketli mer'alardı.

1954 Martında Bütün Rusya Komünist Partisi Merkez Heyeti Plenom'unda bu hususta karar alındı. Karardan önce, Kazak Komünistleri ile, mesele münakaşa edilmişti. Bir sene geçtikten sonra, Sovyet Komünist Partisinin teorik organı Kommunist dergisinde (1955, No. 5). Sovyet Hükûmeti ile, mahallî gelenek ve hususiyetlere fazla kıymet vermekle suçlandırılan, mahallî Kazak liderleri arasında anlaşmazlıklar olduğu itiraf edildi.

Bâkir toprak plânına muhalefet eden Kazak liderleri, onun kötü neticelerini çok önceden iyice görmüşlerdi. Onlar, plânın tatbikinin Avrupa işgücünü Kazakistan'a kitle halinde muhacerete zorlayacağını ve kendi adlarını taşıyan cumhuriyette ehemmiyetsiz bir azlık durumuna düşürülebileceklerini biliyorlardı. Bu düşünceler sonunda haklı çıktı. Yıllarca devam eden bakir toprak tecrübesinden sonra, Sovyet otoriteleri iftiharla ilân ettiler ki, Kuzey Kazakistan'da Fransa'nın topraklarından büyük bir toprak sahası ekime açılmış, 570 büyük devlet çiftliği (sovhoz) kurulmuş ve birçok sanayi işletmesi inşa edilmişti. Yerli halkın hiç payı yoktu.. Yapılanlar, Avrupa'lı müstemlekeçilerin, emperyalistlerin işi idi. 1959 yılı Sovyet nüfus sayımlarına göre, Kazakistan'daki nüfusa nispetle Kazak'ların nispeti % 30 dan aşağı düşmüştü. Halbuki bu nispet 1926 da % 57 idi. Dört milyon Rus'a karşı. 2.800.000 Kazak Türkü. *1960 başlarında Kazakistan'daki Avrupalı nüfusu, Afrika kıtasındaki bütün Avrupalı nüfusunu geçmişti.*

Ruslaştırma Kazaklar tarafından nefretle reddedildi. Parti kademelerinde milliyetçi muhalefet ezilirken, bu his münevver çevrelerde yaşadı. Kommunist dergisi (No. 13, 1959) milliyetçi muhalefetten ve genç nesillerde yaygın olan millî histen ve Rus'lara karşı nefretlerinden bahsediyordu. Kommunist dergisi aynı sayısında «diğer kardeş cumhuriyetlerden gelen halkın, tabii servetlerin işletilmesine katılmasından hoşlanmıyanlar vardı» diyor. Dergiye göre böyle düşünenler, «Kazaklar'a ait bir Kazakistan'a» sahip olmayı arzu ediyorlardı.

1960 da bütün Kazak münevverleri, Avrupalı muhaceretine karşı mukavemetin beyhude olduğunu anladılar. Hiç olmazsa Kazak Cumhuriyetinin resmî dilinin, Kazak Türkçesi olarak kalması için

uğraşmağa başladılar. «Kazakistan'ın mesul mevkilerinde, yalnız Kazak dilini bilen halk çalışmalıdır» şiarını ortaya attılar. Bu teklif Moskova'yı kızdırdı. Kommunist dergisi bunun üzerine, Kazak'ların Kazakistan'ın sadece kendilerine ait olduğunu tahayyül etmemeleri icabettiğini, onun çok milletli bir cumhuriyet olduğunu iddia etti.

Kazak milliyetçileri dillerini Avrupa'lı kelimelerden, yabancı kelimelerden ayıklama kampanyası açtılar. Gaye rusça kelimelerdi. Bu hareketin başında Kazak Adebieti (edebiyatı) isimli derginin yazı kadrosu vardı. Parti bunları şiddetle takbih etti. Suçları, Rusça'dan alınan terimler yerine, sun'î Kazak tâbirleri ikame etmeleri idi. Kazak milliyetçileri yalnız, Türkçe ve Rusça karışımı bir esperanto haline gelen dillerinin akıbetinden endişe etmiyor, aynı zamanda çocuklarının istikbaline üzüyorlardı. Kazak çocuklarının kendi millî mekteplerinde okumasını istediler. Moskova şiddetle reddetti. Çocukların en az dörtte biri Rusça tedrisat yapan ilk ve sonrası mekteplere gitmektedir.

Siyasî sahada ve dil sahasında yenilen Kazak milliyetçiliği, san'at sahasına iltica etti. Kazak yazarları, piyes müellifleri hep millî konuları işlediler. 1954 te Alma Ata'da açılan resim sergisi otoriteleri çok kızdırdı. Resimler, ihtilâl öncesi Kazak aul (köy) una ve hayvan yetiştiren çadırlarda yaşayan Kazak aşiretlerine, tatlı maziye aitti. Kolhoz ve sovhoz hayatına, kollektif ziraatin yarattığı yeni köylere Kazak ressamlar itibar etmemişlerdi. Kollektif çiftlikleri ve orada yaşayan Kazak'ları resmeden ressamlar, onları yeni kılıkları ile değil, çizmeli börklü, uzun elbiseli millî kıyafetleri içinde çizmişlerdi.

Kazakistan Ruslarla, Avrupalılarla doldu. Sovyet hükûmeti bunun üzerine, memleketin fiili taksimini kararlaştırdı. Rus müstemlekecilığının nüfuz edemediği, Güney Kazakistan, başşehri Alma-Ata'daki Kazak hükûmetinin hükmü altında kaldı. 26 Aralık 1960 da Bakır Toprak Mıntıkasının tesis edildiği ilân edildi. Kuzey Kazakistan'da, Alma-Ata'ya rakip bir başşehir olarak, Akmolinsk şehri inşa edildi. Kısa bir müddet sonra bu ismin Asya'lı menşinden rahatsız olarak, onu «Tselinograd»a çevirdiler. Bu Rusça ismin manâsı «Bakır Toprak Ülkesi Şehri» imiş.

Kuzey Kazakistan'da resmî dil Rusça oldu. Ekseriyet Rus'lar da ve Ukraynalılarda olmak üzere, Alman, Belorus, Polonya'lı Moldavya'lı ve Baltık memleketleri halkı ile meskündür. Zengin bir

sanayi bölgesi ve Rusya'nın buğday anbarıdır. Maden cevherleri ve kömürü meşhurdur<sup>55</sup>.

İki sene önce Rus'lar, Türkiye'den bir gazetenin fıkra yazarını dâvet ettiler. Türkistan'ı gezen bu yazar, Kazakistan hakkında şunları söylüyordu: «... Oysa Türkiye'de Orta Asya'nın bu gerçekleri bilinmediği halde Turancılıktan kalma bir tahassürle her gün yazılar yayınlanmaktadır. Bu çeşit bir romantizmin çağını doldurup, zaman aşımına uğradığını belirtmek isteriz. Orta Asya'daki Türk'ler Çarlık sömürgeciliğinden Sovyet Cumhuriyeti olmak kesimine geçmişlerdir. Bizim anladığımız anlamda bir millî bağımsızlık duygusu o toplumlarda hiç bir zaman kuvvetli bir bilinçle yürürlüğe konmamıştır.

... Kazakistan aşiret hayatından ve Çarlık sömürgeciliğinden sonra, Federal bir Cumhuriyet olmanın; kendi dilini ve kendi folklorunu arayışın, kendi okullarını çoğaltmanın özgürlüğü içindedir. Bugün Kazak'lara bizim anladığımız manâda bir millî bağımsızlıktan söz açmak, belki Japonca'yı bilmeyen bir insana Japonca hitap etmek gibidir.»<sup>56</sup>.

Rusya Türk'lerinin halini açıkladık. Çin'deki Türklerin hali daha fecîdir. Kafileler halinde hür dünyaya veya daha hafif belâ olan Rusya'ya kaçıyorlar<sup>57</sup>.

Kapitalist dünyanın iştah ve anlayıssızlığının, ergeç az gelişmiş ülkeleri, Türk'ler gibi, Komünizm pengesine itmesinden korkulur.

55) Walter Kolarz, Communism and Colonialism, London, 1964, pp. 46-50.

56) İlhan Selçuk, Uzak Komşu Rusya'dan Gezi Notları, İstanbul, 1967 sf. 15, 120.

Bu yazara hakettiği cevabı büyük tarihçimiz Ord. Prof. Dr. Zeki Velidi Togan vermiştir. (Bk. Son Havadis, 3 Mart 1967, 8 Mart 1967).

57) Çin'deki Türkler hk. bk. Prof. Dr. Yılmaz Altuğ, Çin Sorunu, İstanbul, 1967 ve W. Kolarz'ın adı geçen kitabı.

1954 yılında Himalaya Dağlarını aşıp yıllar sonra Türkiye'ye ulaşan Çin Türkistanı (Doğu Türkistan) Kazaklarını iyice iskân edemedik. Türkiye hayvancılığına hizmet edebilecek kudret ve kabiliyetteki bu cengâver aşiretleri, müstehlik haline getirdik, perişan ettik. Şimdi Zeytinburnu'nun gecekondularında fakirlik içinde yaşıyor, İstanbul sokaklarında naylon çocuk donları satarak, boynu bükük dolaşıyorlar.